

Pengevirke

Tidsskrift for ny bankkultur Nr. 3 | 2021

Tema: **Bærekraftige valg**

Bærekraftsreisen ♦ Etter oljen ♦ Gode klesvalg

 Cultura
Bank

Bærekraftige valg

✎ JANNIKE ØSTERVOLD

Bærekraftige valg er hovedtemaet i denne utgaven av Pengevirke, og vi innleder med den store bærekraftsreisen til Camilla Brox, styremedlem i Cultura Bank, en reise med minst mulig klimaavtrykk og besøk hos mange bedrifter, som hver på sin måte bidrar til å gjøre Norge grønnere. Deretter følger en presentasjon av stiftelsen TerraVera, som jakter på sannheter om bærekraft. Hvor bærekraftige er egentlig bedrifter og bransjer? Cultura-kunde Mycela gjør nybrottsarbeid med sopp som råmateriale, og vi får vite at mycelium har mange anvendelser og blant annet kan erstatte plast. Og mens vi snakker om plast – siden sist har Culturamedarbeider Stian Torstenson vært på tokt på Helgelandskysten og ryddet strender for plast med In the Same Boat.

Klær og tekstiler er et område som ikke har fått like mye oppmerksomhet i klimasammenheng som «bil, biff og bolig». Det handler dels om å redusere forbruket, dels om å øke levetid på plaggene og

dels om å gjøre gode valg når man trenger noe nytt. Nettbutikken Grønt Skift sier så fint at de anser seg som det fjerde beste alternativet hvis en trenger klær. 1 – bruke det du allerede har, 2 – låne eller kjøp brukt. 3 – redesign eller 4 – velg plagg som er både miljøvennlig og etisk produsert. Norsk ull er et godt miljøvalg, som både Lofoten Wool og Tingvoll Ull benytter i sine virksomheter.

Ettersom redaksjonen er glad i å lage god vegetarmat, har vi tatt med en side med matoppskrifter, til ære for de norske rotgrønnsakene.

Professor Ove Jakobsen fortsetter sin serie om alternative økonomer, denne gangen er det Edward Freeman som presenteres. Som vanlig har vi også med noen bokomtaler.

Under Nytt fra Cultura presenterer vi blant annet nye ansikter i banken og noen resultater fra den store kundeundersøkelsen, som ble gjennomført før sommeren.

Cultura Bank driver sin virksomhet etter prinsippene for 'social banking'. Det innebærer for det første at utlånsformålene vurderes etter etiske kriterier, og for det andre åpenhet – innskyterne får vite hva pengene lånes ut til. Cultura finansierer blant annet prosjekter som kan forbedre økosystemene, skape renere luftmiljø, gi verdige sosiale forhold, dekke behov for omsorg og gi barn og ungdom bedre oppvekstvilkår. Cultura samarbeider med lignende bankinitiativer i andre land og med organisasjoner som WWF og Redd Barna. Cultura Bank har en balanse på ca. 1,3 milliarder kroner. Det er 18 medarbeidere på kontoret i Oslo. Banken har kunder over hele landet. Cultura Bank er medlem av Global Alliance for Banking on Values.

Cultura Sparebank, Postboks 6800, St. Olavs plass, N-0130 Oslo
Besøksadresse: Holbergs gate 1, 0166 Oslo
Tlf. +47 22 99 51 99, cultura@cultura.no, www.cultura.no

PENGEVIRKE 3/2021

ISSN 1399-7734/

Online: ISSN 1901-2020

Utgis av

Cultura Bank
www.cultura.no

Redaksjon

Arne Øgaard (redaktør), aroegaa@online.no
Jannike Østervold, joe@cultura.no

Layout

ActVisual, www.actvisual.dk

Opplag

3 800

Bladet utgis 4 ganger i året.
Neste gang desember 2021.

Frist

Bidrag til neste utgave kan sendes til
Pengevirke senest 5. oktober

Tema neste nummer

Frihet og ansvar

Trykk

Papirutgaven av Pengevirke produseres av Døvingen AS på svanemerket trykkeri i Norge. Papiret er godkjent for Svanemerket, EU-Ecolabel og det er både FSC-sertifisert og PEFC-sertifisert samt ISO14001. Trykkes i LED/UV-teknologi som er bedre for miljøet og er energibesparende.

Forside

Denne sommeren har Camilla Brox reist fra Tromsø i Nord til Lindesnes i Sør og besøkt bedrifter og organisasjoner som har fokus på, og som aktivt bidrar til, at vår fremtid blir bærekraftig. Foto: Privat. Se artikkel s. 4.

Holdninger og synspunkter som kommer til uttrykk i de enkelte artikler og innlegg er forfatterne selv ansvarlige for. De er dermed ikke nødvendigvis uttrykk for redaksjonens synspunkter.

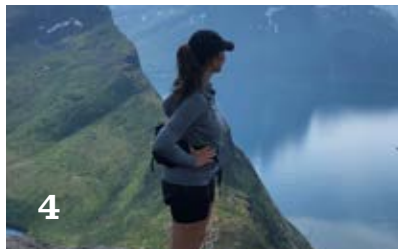
Bidrag til Pengevirke honoreres normalt ikke.

Abonnement på Pengevirke

Pengevirke finnes både på papir og i elektronisk utgave. Bestill Pengevirke i elektronisk versjon på www.cultura.no/pengevirke/abonnement.

For bestilling eller avbestilling av papirutgaven, send e-post til cultura@cultura.no.

Frivillig abonnementsavgift kan innbetales til konto 1254.01.00177 eller med VIPPS til #531405 (Pengevirke).

Innhold

Bærekraftsreisen	4
På jakt etter sannheten	8
Mycelium – fremtidens bærekraftige alternativ til plast?	10
Hva er forskjellen på mote og moderne?	12
Smånytt	14
Hva skal vi kle oss med etter oljen?	16
Rundtur i Oslo	18
Hvor grønt og bærekraftig er klesskapet ditt?	20
Mange muligheter for etisk netthandel	22
Med Cultura Bank på plastplukking	23
Nytt fra Cultura	24
Erik Siem 1940-2021	26
Redaksjonen lager mat med norske rotgrønnsaker	27
Økonomer med fokus på miljø og samfunnsansvar: Edward Freeman	28
Aktuelle bøker	30
Kommentar: Bærekraftige klær	34

Denne sommeren har Camilla Brox reist fra Tromsø i Nord til Lindesnes i Sør og besøkt bedrifter og organisasjoner som har fokus på, og som aktivt bidrar til, at vår fremtid blir bærekraftig. Foto: Privat.

Bærekraftsreisen

✍ CAMILLA BROX

«Alle» snakker nå om bærekraft. Skal vi sikre at de som kommer etter oss skal ha de samme mulighetene som vi har i dag, så må vi gjøre endringer i hvordan vi forvalter jordas ressurser. Dette var utgangspunktet da jeg i vår bestemte meg for å legge ut på en bærekraftsreise.

FRA NORD TIL SØR

I sommer har jeg reist i tre uker fra Tromsø i nord til Lindesnes i sør, og jeg har besøkt bedrifter og organisasjoner som har fokus på, og som aktivt bidrar til, at vår fremtid blir bærekraftig.

Jeg har besøkt industribedrifter, avfallsbedrifter, gjenvinningsbedrifter, forsøks- og forskningssentre, næringshager, oppdrettsanlegg (sjø- og landbasert oppdrett), bønder, gründere, bedrifter som bygger elektriske fartøy, aktører som jobber med fornybar energi m.m.

Jeg har møtt mange kunnskapsrike og engasjerte mennesker langs hele landet, som har fortalt om sitt arbeid for miljøet, og for mennesker.

MINIMALT «FOTAVTRYKK» PÅ REISEN

På reisen var jeg opptatt av å ikke kjøpe mer enn absolutt nødvendig, bruke så lite energi som mulig, og å generere så lite søppel som mulig. Jeg kjørte elektrisk bil for å sikre nullutslipp og overnattet i medbragt telt uten behov for tilkobling til strøm og vann.

LÅNTE UTSTYR I STEDEN FOR Å KJØPE

Jeg lånte også det jeg trengte til reisen; telt, liggeunderlag, stormkjøkken og noe mindre turutstyr. Dette var for så vidt ikke noe nytt for meg, da jeg stort sett praktiserer å låne og leie fremfor å eie.

HANDLET I MEDBRAKT «EMBALLASJE»

For å få minst mulig søppel hadde jeg med meg handlenett og glass når jeg handlet i butikken. Og langs hele landet ble jeg godt tatt imot. Noen ganger måtte jeg forklare hvorfor jeg ønsket å få varene i mine medbrakte glass og nett, men alle var positive da de skjønte hvorfor. Det var derimot flere butikker som ikke hadde ferskvaredisk, og da var det vanskelig å få tak i pålegg uten innpakning. Da ble det til at jeg handlet frukt til pålegg og grønnsaker til rene vegetarmåltid.

Søppelet som jeg ikke klarte å unngå på turen, samlet jeg i et glass (se bildet).

BADET I HAVET OG I ELVER

Ettersom det å dusje også krever energi, badet jeg stort sett i havet og i elver, og jeg vasket meg med meg et slikt

såpestykke som både kan brukes som shampo og på kroppen, og som kun består av naturlige ingredienser. Dette gikk fint, men det var ganske kaldt noen ganger, og litt vanskelig å kjempe mot myggen og knotten mens jeg vasket håret.

ENKELTPERSONERS ENGASJEMENT

Jeg har de siste fire årene jobbet med bærekraft, blant annet for Norsk Senter for Sirkulær Økonomi, som er et kompetanse- og ressurscenter, og for Borg CO₂, som ser på mulighetene for å etablere karbonfangstindustri.

Jeg har lært mye, spesielt om industriens muligheter i det grønne skiftet, men kanskje viktigst av alt jeg har lært er at enkeltpersoners engasjement, evner og innsats kan «flytte fjell»! Det er utrolig hvilke muligheter vi har når vi står sammen.

BÆREKRAFTSAMBASSADØRER I NORGE

Da jeg la ut på bærekraftsreisen, ønsket jeg å møte bærekraftsambassadørene i landet og å lære av dem.

Gjennom samtaler med alle de flotte, kunnskapsrike menneskene jeg har møtt langs hele Norge, har jeg fått ny inspirasjon, håp og tro på at vi **sammen kan sikre en bærekraftig fremtid.**

Se fortsettelse neste side, der jeg forteller om noen av besøkene på reisen.

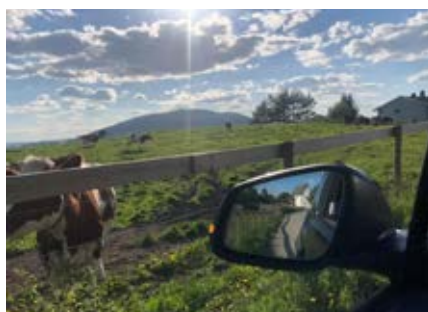
”

Målet med bærekraftsreisen har vært å kartlegge bedrifter, organisasjoner og privatpersoner som hver for seg og sammen bidrar til at vi får en bærekraftig framtid.

SOV I TELT – PÅ CAMPINGPlassER OG I UTMARK (OG TO GANGER I BILEN)

Ved å sove i telt og å bade i elver og i havet, klarte jeg å holde forbruket lavt. Og jeg storkoste meg i naturen – med masse deilig frisk luft og rent vann.

KJØRTE ELBIL FRA FREDRIKSTAD TIL TROMSØ - OG SÅ SØROVER IGJEN - TIL LINDESNES

Jeg la bak meg om lag 5 000 km og sto på lading – primært på hurtigladere – i om lag 15 timer i løpet av de tre ukene jeg var på bærekraftsreisen.

SAMLET SØPPELET FRA TUREN PÅ ET GLASS:

På reisen hadde jeg et mål om å ha et så lite «fotavtrykk» som mulig og etterstrebet «zerowaste». Søppelet som jeg ikke klarte unngå fra de tre ukene, samlet jeg på et glass.

FOR ØKT MATERIALGJENVINNING:

REMIKS er et avfallsselskap som samler inn, håndterer og behandler avfall i Nord-Norge. Britt Mathisen Limo er adm. direktør. Hun viste meg rundt og fortalte om selskapets ambisjoner. For mer info, se www.remiks.no

OPTIMAL RESSURSENTNYTTELSE:

ReSourcer er en nyetablert markeds- plass for biologisk restråstoff. Selskapet ledes av Håvard Hansgård, som brenner for effektiv ressursutnyttelse av jordas ressurser. For mer info, se www.resourcer.bio

MAT FRA DIN LOKALE MATPRODU- SENT:

Matfra.no er en markeds plass på nett, som gjør det enkelt å kjøpe kortreist mat fra lokale produsenter. Bonde Jan Erik Ottestad benytter markeds plassen, og kundene kan hente varene direkte. For mer info, se www.matfra.no

FOR BÆREKRAFTIG PRODUKSJON, BEDRE FISKEHELSE OG REDUSERT MILJØAVTRYKK:

LetSea jobber med forskning og ut- vikling for havbruksnæringen. Kristian Johnsen er daglig leder og fortalte om hvordan de jobber med bærekraft. For mer info, se www.letsea.no

BÆREKRAFTIG LAKSEOPPDRETT:

Akvafuture AS har fokus på miljømessig bærekraft gjennom hele produksjons- syklusen. Laksen vokser opp i lukkede merder i sjøen. For mer info, se www.akvafuture.com

BYGGER BATTERIFABRIKK I MO I RANA

Hilde Rønningsen er kommunikasjons- direktør i FREYR. Hun fortalte om deres planer og ønsker om å bidra i det grøn- ne skiftet. For mer info, se www.freyrbattery.com

DET LEDENDE INDUSTRIELLE MILJØ- ET I NORD-NORGE:

Arve Ulriksen leder Mo Industripark. Med stort engasjement fortalte han om industriens rolle, om energieffektivitet og gjenvinning m.m. For mer info, se www.mip.no

”

*Sammen sikrer vi en
bærekraftig framtid.*

Camilla Brox

Bærekraftsambassadør

Camilla Brox startet i 2017 eget selskap for å bidra til at FN's bærekraftsmål nås innen 2030. Hun har en Master of Management-grad fra BI med blant annet 'Samfunnsansvar under globalisering og klimapress'. Hun er også styremedlem i Cultura Bank. For mer info, se www.camillabrox.no

MELKET KUER I NORDFJORDEID:

På reisen besøkte jeg min venninne, Linda Sund, som gjennom flere år har vært budeie på en sæter. Der fikk jeg være med og melke kuene mens vi snakket om dyrevelferd – om hva vi kan gjøre for å sikre at dyra har det bra.

HYBRIDLØSNINGER FOR MARINE MILJØ:

I Trondheim møtte jeg Erik Lanssen, som i 2015 bestemte seg for å bruke resten av sitt yrkesaktive liv for å arbeide med å redusere klimagassutslipp. For mer info, se www.hymatech.no

NYKSUND I VESTERÅLEN:

Anne Beate Hovind har tilbragt sommeren i Nyksund, der hun og 11 andre ser på mulighetene for å bygge et hotell - bærekraftig og tilpasset det gamle fiskeværret. For mer info, se: www.nyksundfryseri.no

SOSIAL BÆREKRAFT:

Min venn og kollega fra Talerlisten.no, Rune Almås Larsen, organiserte flere av mine bedriftsbesøk i og rundt Sandnessjøen. Les mer om Rune på www.slagkraftigerune.no

SIRKULÆRØKONOMI I PRAKSIS:

På siste etappe av bærekraftsreisen besøkte jeg Lindesnes Fyr. Da var Natalia Mathisen, daglig leder for Norsk Senter for Sirkulær Økonomi med, og vi snakket om sirkulærøkonomiens rolle. For mer info, se www.ncce.no

På jakt etter sannheten

JANNIKE ØSTERVOLD

Terravera er en uavhengig stiftelse, som har ambisiøse mål og stor kunnskapstørst. Oppgaven de søker å løse er å skape et objektivt grunnlag for at bedrifter, organisasjoner og personer skal kunne ta bærekraftige valg.

«Mitt bærekraftsengasjement våknet da jeg bodde i Kina fra 2004 til 2009 og så hvilke utfordringer Kina og verden hadde, men også hvilke muligheter som lå i det for et næringsliv som tok del i å bygge de løsningene verden trenger», forteller Bjørn Kjørland Haugland.

Bjørn K. Haugland ledet virksomheten til Veritas i Asia i Kina og Korea i 8 år. Deretter tok han rollen som bærekraftsdirektør i Veritas frem til han i 2019 sluttet for å starte Skift, et klimanettverk for toppledere i næringslivet, sammen med Jens Ulltveit Moe.

«Jeg hadde nettopp startet Skift da Erik Færevaa tok kontakt. Han er styreleder og initiativtaker til Terravera. For ham var det åpenbart at bærekraftsområdet var så fluffy at det var et stort handlingsrom for alle til å kalle noe for bærekraftig. Et annet problem er at det finnes så mange forskjellige standarder. Du kan være bærekraftig etter én standard, men hva betyr det egentlig? Folk flest ønsker å gjøre det riktige, men du vet egentlig ikke hva som er de gode valgene.

Erik Færevaa bygget opp selskapet Disruptive Technologies, utvikler av verdens minste IoT-sensorer, og hadde jobbet mye med store datasett, modeller og algoritmer og mente at det måtte gå an å skjære gjennom og lage noe som gjør det mye mer objektivt og gjennomsiktig hva som er bærekraftig og ikke. Han kom fra en teknologiverden, vant til å forstå hvordan du bruker store datamengder. Det var utrolig fascinerende å få en impuls fra utsiden som sa: kom igjen, la oss forsøke å modellere verden sånn som den egentlig er og la

oss gjøre det åpent, så alle kan gå inn og utfordre hverandre basert på fakta og kunnskap. Litt som Wikipedia.»

TEKNOLOGER SAMMENSTILLER KUNNSKAP FRA AKADEMIA OG BEDRIFTER

Resultatet ble den uavhengige teknologistiftelsen Terravera, som vil samarbeide tett både med universitetsmiljøene og med bedrifter, som sitter med de praktiske problemstillingene.

«Vi har allerede etablert et samarbeid med femten større bedrifter, som genuint ønsker å forstå hvordan de kan jobbe for å gjøre hele verdikjeden mer bærekraftig. Bedriftene bidrar med konkrete problemstillinger som Terravera kan modellere. Alle som leser dette og blir nysgjerrige på hvordan de kan bruke plattformen til å bli bedre, må gjerne ta kontakt med oss.»

Bjørn K. Haugland forteller at de har startet et tett samarbeid med NTNU for å hente ut tverrfaglige kunnskaper og trekke dem inn i plattformen.

«Terravera lager en digital representasjon av et prosjekt, produkt eller en type infrastruktur og søker å få med alle effektene. Vi modellerer funnene fra forskningsrapporter inn i vår plattform, så neste gang noen for eksempel skal planlegge en vei, kan de lettere ta fram resultater fra tidligere, som de kan bygge videre på. Det er litt av utfordringen for akademika, de lager supre rapporter, men de blir ofte liggende i en skuff. Terravera tar ut formlene og putter

dem inn i plattformen – slik blir det liv i rapportene. Og så er det plutselig en forsker fra et annet miljø som har noen flere resultater. Denne åpenheten er utrolig viktig for oss. Terravera tilrettelegger for et bredt samarbeid, og vi ønsker genuint å forstå hvor bærekraftig ting er – helt ut.»

GRØNNVASKING

«Problemet vi har i dag er massiv grønnvasking. Et eksempel kan være store infrastrukturutbygginger, der en ikke tilstrekkelig har tatt med effekt av utslipp fra punktering av myrer og andre naturinngrep når en planlegger for å legge jernbaneskinner eller annen ny infrastruktur.

Og hva skjer når vi tråler havbunnen? Trålerne er som bulldosere, i tillegg til at de ødelegger det som bor der river de også opp havbunnen så den gir fra seg CO₂. Da hjelper det lite om en har brukt elektriske lastebiler til å kjøre fisken ut til kunden. Men fiskerne vil skryte av at de har en elektrisk fiskebåt.

Norge fremstiller seg som veldig god på klima, men vi er ikke så interesserte i å forstå klimaeffekten av varene vi importerer – for ikke å snakke om utslippene vi eksporterer gjennom salg av olje og gass.

Det må bli mye mer presist når en skal ta gode valg, enten man er politiker, næringsliv eller forbruker. Det er alle valgene vi har gjort de siste hundre årene som har ført oss inn i det rotet vi er i nå. Terra Vera skal tilrettelegge

Bjørn K. Haugland. Foto: Thor Brødreskift

Erik Færevaa. Foto: Thor Brødreskift

Thina Saltvedt, Chief Analyst, Sustainable Finance for Nordea, Siri Kalvig, Administrerende Direktør for Nysnø Climate Investments, Espen Barth Eide, stortingsrepresentant for Arbeiderpartiet og første nestleder for Stortinget sin Energi- og miljøkomitee, Ida Hatlebrekke, Head of Climate and Environment hos Møller Mobility Group under mobilisering på NTNU. Foto: Andreas Schille/NTNU

for at flere kan ta gode valg og for at flere kan samarbeide for å ta oss ut av klima- og naturkrisen og styre mot en bærekraftig fremtid i tråd med alle FNs 17 bærekraftsmål.»

FINANSNÆRINGEN BEVEGER SEG

«Min svigerfar, som var ingeniør, sa i sin tid at Handelshøyskolen var det verste som hadde skjedd Bergen etter Svartedauen. På 1950- og 1960-tallet var det ingeniører som ledet bedriftene. Men så kom økonomer og advokater og overtok ledelsen – 'de kan bare analysere fortiden og ikke se framover', mente han.

Men det jeg ville ha sagt til ham i dag er at nå er det økonomene som er i ferd med å redde verden. Derfor ser du nå en stor endring i investeringsviljen. En verden som skal tilpasse seg Parisavtalen og klimamålene, ser at det blir høyere og høyere risiko med forretningsmodeller som ikke er tilpasset omstilling.

Du ser også at store investorer setter krav til bedriftene. EU har skjønnet dette, de lager en taksonomi, som i stor grad sier hva som er bærekraftig og ikke bærekraftig, så alle kan ta grønne og bærekraftige valg.»

På spørsmål om hvordan en bank kan bruke Terravera svarer han:

«Det riktige spørsmålet for en bank å være opptatt av er ikke i første omgang å se på enkeltkunder, men på bransje. For en bank vil Terravera være mest relevant i forhold til porteføljestyring.

Ved eksponering mot fiskeoppdrett er vi for eksempel opptatt av å forstå hvor bærekraftig lakseoppdrett i Norge egentlig er. Det er jo litt underlig at vi lager fôr i Sør-Amerika, frakter fôret til Norge, slipper kloakken rett ut i norske fjorder, og så flyr vi laksen til Asia. Alle der kan en bank spørre – 'er dette bærekraftig?' Og så sier produsenten: 'se bærekraftsrapporten vår'. Men rapporten forteller gjerne om bedriftens

operasjoner i Norge, ikke hele effekten av at de har hentet fôret i Sør-Amerika. Et annet område er eksponering mot olje og gass. Elektrifisering av plattformene – hvor bærekraftig er det? Over 90 % av utslippene kommer jo når olje og gass forbrennes.

Vi er en startup – i en læringsperiode. Vi er stolte og glade for å ha Kristine Falkgård med på laget, hun er en av grunnleggerne av Terravera, og vi ble veldig stolte da hun tok over som leder av Cultura Bank.

Terravera handler ikke om å gjøre ting enkelt, men å gjøre det så sant som mulig. Vi er sannhetsjegere, og sannheten finnes i helheten. Langt der fremme ønsker vi at Terravera skal bli den plattformen og det globale samarbeidet som representerer en objektiv score på hva som er bærekraftig og ikke bærekraftig.»

terravera.world
Terravera er på LinkedIn

Mycelium – fremtidens bærekraftige alternativ til plast?

✍ STEPHANIE KRISTIANSEN 📷 MYCELA

Mycelium-materialet er 100 % biologisk nedbrytbart og kan erstatte bruken av materialer med høyt miljøavtrykk, som for eksempel ulike typer plastemballasje. Det kan også benyttes som plantebasert alternativ til kjøtt i matproduksjon og kan blant annet erstatte lær i klesproduksjon.

Kort fortalt er mycelium soppens rotsystem, de hvite trådene som sprer seg gjennom bakken, på jakt etter vann og næringsstoffer. Ved å bruke mycelium til å binde sammen organisk avfall, som for eksempel treflis, naturlige tekstiler eller kornskall, blir det dannet et 100 % nedbrytbart biomateriale. Det er karbon-ne-

gativt, giftfritt og laget av organiske og fornybare ressurser. I tillegg til at det er robust, fleksibelt og holdbart. Rett og slett fremtidens byggeklosser.

Mycelium har allerede vekket stor oppmerksomhet i utlandet og er blitt fanget opp av flere varehus og kjeder. IKEA, Dell, Adidas, Stella McCartney og Lululemon er noen av selskapene som allerede har tatt i bruk denne teknologien i sine produkter.

Adidas har lansert en ny versjon av den ikoniske Stan Smith joggeskoen, den første skoen laget av mycelium-materiale. Det både ser og føles ut som lær – mykt og fleksibelt, men et mer bærekraftig alternativ. Stella McCartney har produsert håndvesker og klær, og i sommer lanserte Lululemon sin første yogamatte produsert ved hjelp av mycelium-teknologien. IKEA baner også vei for den bærekraftige bruken av mycelium. De har uttalt at polystyrenemballasje, plastmaterialet som tidligere er blitt brukt, skal erstattes av mycelium for alle produktene deres.

Polystyren er et plastmateriale som benyttes til å lage isopor og emballasje. Det er en av plasttypene som produseres i størst omfang fordi det er så billig å produsere. I motsetning til plastemballasje, som brytes ned svært sakte, eller ikke i det hele tatt, i naturen, vil mycelium-materialet brytes ned til nyttige og næringsrike stoffer, som jorden kan benytte seg av. Det kan faktisk komposteres i hagen hjemme og tar bare noen få uker før det er fullstendig brutt ned. Derfor er det et av de viktigste alternativene til plast, som er et av vår tids største miljøproblemer.

MYCELA JAKTER PÅ SOPPRIKETS HEMMELIGHETER

En av Culturas kunder er Mycela; et

Oslo-basert biodesignstudio, som lager fremtidens mycelium-materialer, som verken går på bekostning av mennesker eller natur. Mycela introduserer i Norge en ny, sirkulær måte å produsere materialer på, som baserer seg på å utnytte en naturlig og fornybar ressurs, med utgangspunkt i en biologisk prosess.

Ved å forene natur, vitenskap og design har de en ambisjon om å skape et konkurransedyktig, kostnadseffektivt og 100 % bærekraftig alternativ til dagens materialer med høyt miljøavtrykk. Dermed kan de utfordre dagens tradisjonelle materialer innenfor interiør, emballasje og arkitektur og bidra til at hjulene i det grønne skiftet ruller raskere.

Gründerne i Mycela har ulike bakgrunn, og sammen danner de et innovativt og unikt team. Teamet består av

Renée har gjennom flere år forsket på hvordan sopp kan brukes for å redde verden.

Fra Mycelas biodesign studio – kunst produsert av mycelium.

Renée Isabel Jung, som er molekylærbiolog med spesialisering på sopp, Maria Helena Aaslund, som har bakgrunn innenfor business og designledelse og Sondre Eng, som er utdannet biolog, med erfaring fra innkjøp og logistikk.

Idéen til konseptet dukket opp mens Renée studerte biologi ved Universitetet i Essex, da hun var på en forelesning i forurensningsbiologi. Det ble vist et bilde av en østerssopp som renset oljeforurensning ved å bruke olje som næring. Den brukte olje som mat! Dette var helt nytt for Renée, som i alle år har søkt etter den store nøkkelen for å løse verdens miljøproblemer. Hun brukte de neste årene på å utforske alle måtene sopp kan brukes for å redde verden. Det viste seg at sopp kan brukes til å spise plast, rense forurenset vann, lage nye medisiner og ikke minst: skape nye materialer! Sopp har et enormt potensial for å hjelpe oss og naturen. Området er fortsatt nytt og lite utforsket, derfor ligger det fortsatt mange spennende muligheter i soppriket som venter på å bli oppdaget. Dette har Renée vært klar over helt siden den dagen hun hadde forelesning om forurensningsbiologi. Rett før lock-down i fjor bestemte hun seg for endelig å realisere planene som hun hadde brygget på i noen år. På en vennemiddag møtte hun Maria, som var permittert i jobben sin og også ønsket å

Renée (til venstre) er molekylærbiolog med spesialisering innenfor mykologi. Hun er opp-tatt av det enorme potensialet sopp har for å løse miljøproblemer.

Maria er utdannet ved Regent's University London og har flere års erfaring med å jobbe i Oslos kreative sektor, som rådgiver og prosjektleder.

starte noe eget – et selskap som kunne gi noe tilbake både til samfunnet og naturen. Sondre kom på banen etter å ha hørt et foredrag av Mycela og blitt svært begeistret over hele konseptet.

FINNER DE SUPERSOPPEN?

Mycela er fortsatt i utviklingsfasen med håp om å bli eksperter på materialet og selve produksjonen. De er også i prosess med å teste ut nye typer sopp, som de sanker i lokalområdet, på nye avfallstyper for å sjekke om:

1. De kan finne en enda raskere og sterkere sopp – de er på jakt etter Supersoppen!
2. Om det er flere avfallstyper som kan oppsirkuleres gjennom å bruke mycelium.

De har mange interesserte kunder som er med i utviklingsfasen. Dette inkluderer et stort internasjonalt interiørfirma, et arkitektfirma og et designfirma, da de ønsker å fokusere på interiør og arkitekturmarkedet i oppstartsfasen. Materialet egner seg også godt som sekundær emballasje – noe som de også vurderer å kunne tilby på sikt, men som krever større produksjonsvolum og et mye større lokale. For tiden er de i prosess med å pusse opp og tilpasse et nytt produksjonslokale på Tøyen, like ved Botanisk hage. Det nye lokalet vil bli brukt til å ha showroom, workshops

og produksjon, i tillegg til å ha et lite laboratorieområde.

Produksjonsprosessen er en naturlig prosess, som både krever minimalt med ressurser og er kostnadseffektiv. De sanker lokale sopper i nærområdet, som de tar tilbake på laboratoriet for å kloner og lage rent mycelium av. Det vil si at en liten bit sopp kan gi millioner av «avkom», som de kan bruke videre i prosessen. Mycelium blir blandet med sterilisert avfall, for eksempel treflis eller kornskall, i en ønsket form.

Myceliumet vil da gro ut for å fylle formen og binde sammen avfallet, slik at det blir et fast materiale. Når vekstprosessen er over, tørkes materialet på svak varme for å avslutte prosessen. Materialet er nå dødt og klart for å brukes. Hele prosessen tar 2-3 uker.

Mycelas visjon og ønske er å kunne bidra med en naturlig, effektiv og langsiktig løsning på mange av de menneskeskapte miljøproblemene, som klimakrisen, tap av biodiversitet, plast i havet og forurensning. De ønsker å vise at det er 100% mulig å tjene penger på en fullstendig grønn og sirkulær forretningsmodell. Det er også muligheter for vekst, en økonomisk vekst der naturen ikke taper eller lider. Mycelium-materialet er en måte å oppnå alt dette på. 🍄

✳ Mycela er kunde i Cultura Bank

Sopp sanket i nærområdet blir klonet og laget mycelium av.

Plaggene fra HEKNE er produsert med kun økologiske, resirkulerte og naturlige stoffer og garn.

Hva er forskjellen på mote og moderne?

✍ ARNE ØGAARD 📷 HEKNE

Moderne er motsetning til gammeldags, men de som er opptatt av bærekraftig mote, vil at produktene skal være tidløse.

Klesindustrien og de store kjedene er avhengig av at motene skifter slik at de stadig kan selge noe nytt. De reklamerer med at en må kjøpe sesongens og årets nye farger og fasonger og appellerer til folks angst for å være umoderne. Jeg jobbet en gang på en offentlig ungdomsskole hvor elevene hadde mye moro av at jeg gikk med noe så gammeldags som sandaler, men for ikke så lenge siden fikk jeg høre at jeg var moderne da jeg tok i bruk min

fars gamle, men lite brukte joggesko. Jeg har derfor levd etter mottoet, «bruk klærne lenge nok, så blir de moderne igjen». Men for mange barn og unge har ikke dette vært mulig, fordi det har medført mobbing og utestenging. Vi har fått et slags klestyranni, som også har slått ut på veskefronten, hvor det å eie en kostbar veske av et spesielt merke har blitt et statussymbol. Det finnes heldigvis mottrender. Folk som går til Fretex og andre bruktbutikker og setter sammen gamle klær på nye og spennende måter. Men dette skjer ikke i påfallende stor grad.

Vi mennesker er kreative, vi liker å skape noe nytt og vakkert, og smaken for det vakre er i stadig forandring. Den kan veksle mellom alt fra det pompøse

til det enkle og stilrene. Det er derfor forståelig at det finnes mennesker som vil designe nye klær. De bidrar jo til å bringe kunsten inn i hverdagen og kan berike våre liv. Men ganske mange av disse kunstnerne er også miljøbevisste og opptatt av rettferdige arbeidsforhold.

JUST FASHION

Daglig leder i JF Curated/Just Fashion, Marte Djupesland forteller at de både arbeider med egenproduksjon og også som formidler av andre strengt kuraterte små til mellomstore bedrifter med bevisst bærekraftig produksjon. Under deres paraply er til nå 53 designere fra hele verden kartlagt innenfor deres eget bærekraftige sirkulærkart. Dette

stiller krav til hele designernes verdikjede, fra råvare til ferdig produkt. I kartleggingsprosessen av designerne er det vesentlig med transparens og intensjon, det vil si at de er mer opptatt av å få ærlige detaljer som forteller om designernes unike engasjement for det de produserer, framfor betalte sertifiseringer. De mener at gjennom dette detaljerte lappeteppet av produsenter, leverandører og underleverandører viser designerne virkelig hvordan og ikke minst *hvorfor* de gjør det de gjør. For forbrukerne blir dette vist og fortalt via symboler og dypere etisk informasjon på deres nettsider www.jfcurated.no og www.jfcurated.com. De er opptatt av at ingenting er sort og hvitt, at ingen blir bærekraftige og stopper der. Det er en konstant og pågående prosess mot noe bedre, og de er opptatt av at med vekst kommer ansvar. De mener også at det aller viktigste er kvalitet. Å skape bærekraftige designprodukter som ikke varer, er ikke bærekraftig overhodet. Å jobbe for en kvalitetsheving av alt vi kjøper er en viktig del av veien mot en mer bærekraftig framtid. Skal et bærekraftig produkt koste det samme som andre produkter på markedet, betyr det som oftest at man må opp i volum, noe som igjen undergraver bærekraften.

ET NORSK EKSEMPEL

Klesmerket HEKNE er en av de norske deltagerne i paraplyen over og regner seg som en del av slow fashion industrien. Det eies og driver av Anja Birgitte Daatland Hekne og Siglinde Maria Lunde, og de jobber for å gjøre moteindustrien mer bærekraftig. Det viktigste satsningsområdet er materialene de velger til klesplaggene. De bruker kun økologiske, resirkulerte og naturlige stoffer og garn, og mesteparten av stoffene er GOTS-sertifiserte. Sammen med klassisk og tidløs design bidrar høy materialkvalitet til at plaggene varer, og slik ønsker de å senke tempoet i bruk- og kast-kulturen som preger klesbransjen. Som en følge av dette følger ikke HEKNE sesonger og selger heller ikke ut varebeholdningen til reduserte priser. De kvalitetssikrer fabrikkene de samarbeider med for å vite at arbeidernes rettigheter og helse er ivaretatt.

HEKNE har også to konsepter for å bidra til økt gjenbruk: Retur og Ombruk, hvor man henholdsvis returnerer brukte

HEKNE satser på klassisk og tidløs design og god kvalitet, så plaggene kan vare lenge.

HEKNE-klær, altså en panteordning, og man kan kjøpe brukte HEKNE-plagg til redusert pris. Mer om GOTS-sertifisering og deres samarbeidsbedrifter kan en lese på www.hekne.com

UNDERTØY

I den tredje utgaven av Pengevirke i 2015 skrev vi om den danske produsenten Underprotection og det norske selskapet Vera og William. Begge har gjennom mange år arbeidet seg sakte opp til å bli anerkjent rundt om i verden. Vera og William påpeker at deres produkter kan brukes både over og under til hverdag og fest, og de har fortsatt som målsetting å skape autentiske plagg fra en glemt tid. En tid da moderasjon og måtehold var nødvendig, men også da klær var ment til å vare. Vakre

plagg som man blir glad i vil bli tatt vare på. Du kan finne produktene i undertøyskuffen til miljøentusiaster, men også hos andre som er bevisst på kvalitet og utførelse. Produksjonen skjer av økologisk fremstilte råvarer i en miljøsertifisert verdikjede i Nord-Italia. Grunnleggeren Anne Cecilie Rinde har stor tro på at mindre uavhengige merker kan bidra til å gjøre en forskjell: «Jeg ønsker å finne tilbake til gleden og verdigheten i et ærlig og godt håndarbeid. Ved å bremse det hele ned, skape fra hjertet, tilføre dybde og nå ut til forbrukerne slik at de virkelig kan ta et valg».

Produktene selges i en rekke norske butikker, mer informasjon finnes på www.verawilliam.no

Smånytt

Ny rapport om kollektive boformer

Sintef har kommet med en interessant rapport om kollektive boformer, en studie av bokollektivet Villa Holmboe i Tromsø, som har eksistert i over 30 år. Rapporten er beregnet på så vel kommuner, arkitekter og utbyggere, som enkeltpersoner og grupper som planlegger kollektive boformer. Kollektive boformer kan være et økonomisk, miljømessig og sosialt bærekraftig valg, men noen må ta initiativ for at det skal bli realisert nye prosjekter. Les og bli inspirert! Rapporten er finansiert av Husbanken.

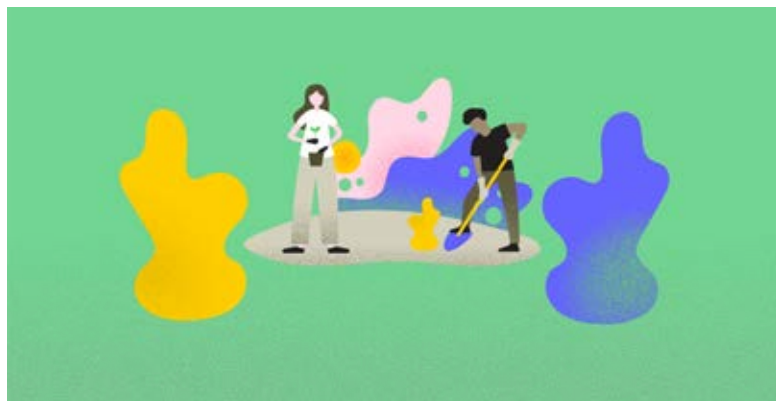
www.sintefbok.no/book/download/1289

Idémyldring om bærekraft

Hvilke valg kan vi gjøre i vår hverdag for å leve mer bærekraftig? Nettverket Bærekraftige liv består av mennesker over hele landet som er opptatt av bærekraft, og som er med på å skape positive aktiviteter i sitt nabolag. Med frivillig innsats og lokal kompetanse er det imponerende hva de har klart å få til. Bærekraftige liv arrangerer idémyldringsverksteder både for helt nye og for etablerte Bærekraftige liv-grupper, der deltakerne inviteres til å spille inn alle sine ideer og ønsker for sitt nabolag, og de går gjennom en prosess med å se på hindringer og ressurser, og ender opp med konkrete prosjektideer. Kanskje finnes det en gruppe i ditt nabolag, eller kanskje du kan være med på å starte en?

www.barekraftigeliv.no

Slik unngår du plast i klær

Klær av syntetiske materialer er en kilde til spredning av mikroplast i naturen. Men det er ikke alltid lett å gjennomskue hva som skjuler seg bak de ulike betegnelsene på materialer. Til hjelp har Framtiden i våre hender laget en oversikt over hvilke materialer som inneholder plast. Her er de vanligste plastmaterialene og produsenthavnene du bør unngå hvis du vil redusere plastforurensningen fra klærne dine:

Polyester, nylon, Akryl, Polyamid, Modakryl, Spandex, Elastane, Lycra, Polypropylen, Polyetylen, Polyuretan/PU/Kunstskinn, Limt skinn (Bonded leather), Gore-tex/ Teflon/PTFE, Polar fleece

På nettsiden til FIVH finner du også en oversikt over hvilke tekstiler som er laget av naturfibre, som er biologisk nedbrytbare i naturen.

www.framtiden.no/gronne-tips/klar/slik-unngar-du-klar-av-plast.html

Foto: Adobe Stock

Podcast for sosiale entreprenører

Nå kommer andre sesong av Impactpodden – en podcast for deg som ønsker å satse på sosialt entreprenørskap. Gjennom 10 episoder får du som er fersk gründer gode tips om hvordan du kan komme i gang. Målgruppen er deg som enten skal starte, nettopp har startet eller har holdt på en stund og lurer på hvordan du skal komme videre. Innholdet er basert på mange samtaler med sosiale entreprenører om hva de ønsker seg, og det viktigste er å høre om andres erfaringer – ikke bare det som går bra, men også utfordringer og fallgruver. Podcast-vert er Katinka Greve Leiner, direktør i Ferd Sosiale Entreprenører. Du finner Impactpodden på Spotify, iTunes og Acast.

Mer nyttig informasjon for deg som vil bli sosial entreprenør finner du på impactstartup.no/impact-startup-studio

Gjenbruk av murstein gir stor miljøgevinst

Visste du at bygge- og anleggsbransjen står for fjorten prosent av norske klimagassutslipp og en fjerdedel av både råvareforbruket og avfallet? Det beste for klima og miljø er å rehabilitere bygg som finnes, men hvis man må rive et bygg, er det beste å gjenbruke materialene andre steder. Betong og tegl står for mesteparten av avfallet fra rivingsprosjekter. En måte å redusere avfallet på er å gjenbruke murstein. Gammel tegl er best egnet til gjenbruk i nye bygg, da de har svak kalkmørtel og er lettere å rense. Når man river nyere bygg med sterkere mørtel, kan det være mer aktuelt å skjære ut og gjenbruke hele felt av murveggen. Sintef-prosjektet «Ombruk av tegl» har som mål å øke gjenbruk og gjenvinning av tegl.

Kilde: Gemini.no, Forskningsnytt fra NTNU og SINTEF

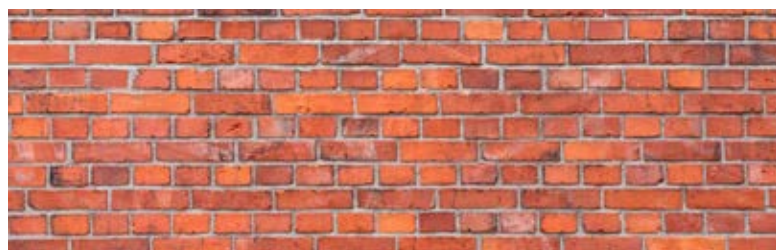

Foto: Adobe Stock

Hvilken mat er best for miljøet?

NMBU – Norges miljø og biovitenskapelige universitet tar utgangspunkt i FNs definisjon av et bærekraftig kosthold. Kosthold som har lav miljøpåvirkning, som bidrar til mat- og ernæringsikkerhet og til et sunt liv for nåtid og fremtidige generasjoner. FN oppfordrer alle land til å ivareta sin matsikkerhet ved å produsere mest mulig mat på nasjonale arealer.

Spørsmålet er komplekst, men rådet er å ha et variert kosthold med høy andel plantebaserte matvarer – særlig om de er produsert i Norge. Belgvekster gir ca. en tiendedel av klimautslippet til kjøtt, målt per kilo protein. En norsk satsning på å produsere mer erter og åkerbønner kan bidra til et mer bærekraftig kosthold og økt verdiskaping i landbruket, sier professor Anne Kjersti Uhlen. Norge har gode forutsetninger for husdyrhold med kortreist fôr. Storfe og sau kan spille en nøkkelrolle for å opprettholde nasjonal matforsyning av protein og energi fordi de kan leve utelukkende på gress, mens kylling og gris er mer krevende i matveien når det gjelder fôr, og i tilfelle en global matkrise må vi trolig redusere kjøttproduksjon fra svin og kylling.

www.forskning.no

Foto: Adobe Stock

Hva skal vi kle oss med etter oljen?

✎ ARNE ØGAARD

Alle kunststoffene vil heldigvis forsvinne og dermed også mye av nanoplasten i havet. Men med mindre import må vi basere mere av klærne på norske fibre.

«Bæ, bæ lille lam» ga klær til hele familien, men sauene rydder også landskap, utnytter utmarksbeiter og gir oss kjøtt. Ull er et enestående materiale, som holder oss varme, suger opp fuktighet, og det renser seg selv ved lufting. Det er mange sauer i Norge, men norsk ull har i de siste årene blitt lite utnyttet.

Lofoten Wool

Kunsthåndverker Ragnhild Lie ønsket å endre denne utviklingen, og i 2014 startet hun Lofoten Wool. På gården samler de sammen ull fra ulike saueraser, norsk kvit sau på Røst og Vestvågøya, og villsau og spælsauer lokalt i Lofoten. Villsauen er lett å holde fordi den har beholdt en del sunne instinkter. Fra hele Nord-Norge får de svart ull fra sauer, som egentlig er hvite, men som fødes som sorte får. De plantefarger med indigo, krapprot, cochenille og reinfann, som de samler inn i naturen. De er opptatt av å ivareta gamle håndverk og formidle dem videre. Ragnhild Lie samarbeider med Solveig Elton Jacobsen, som er utdannet motedesigner.

Ulla blir sortert lokalt og sendt med hurtigruta til Hillesvåg Ullvarefabrikk, der den vaskes, kardes og spinnes. Ullgarnet blir til håndstrikkede gensere

og andre plagg, som lokale strikkere lager på bestilling. De har også vevet en del av garnet til lekre ullstoffer i egen design på Krivivev.

Det blir skjerf, sjal, pledd, møbelstoffer, gardinstoffer. I det små har de nå også begynt å sy klær av noen av stoffene og vil utvikle seg videre i den retningen. På gården har de utsalg på låven, og her kan kundene se sauene som har gitt ulla til de robuste genserne av raggsokkergarn.

Sauene slaktes på slakteriet, som ligger 10 min unna, og kjøttet selges som pinnekjøtt, leverpostei, bog, lår, rygg, ribbe osv. Lykkelig kjøtt som smaker svært godt! De tar også vare på fettene disse sauene samler rundt nyrene og lager såpe av det, og blander inn einer, tang og bjørk.

www.lofoten-wool.no

Lofoten Wool utnytter lokale ressurser og tar vare på gamle håndverks-tradisjoner

Naturfarget ull på Møre

En ganske nystartet virksomhet er Tingvoll Ull, som skal bruke norsk ull som råvare i sin helnorske verdikjede og fortelle historien rundt produktene knyttet til landbruk, kulturlandskap, bygdeliv, bærekraft, rein natur og norsk kulturarv.

De ønsker å være et alternativ til den tradisjonelle tekstilindustrien og har tatt noen viktige valg: Ulla reiser ikke langt. Den kommer fra norske sauer. Vasket, spunnet og strikket i Norge. Dette garnet kommer fra sauer i Midt-Norge, spunnet på Selbu Spinneri. Naturfarget ull blir lite utnyttet i dag, men denne ressursen ønsker de å foredle. Bare sauenes egne farger brukes. De begrunner dette slik: «Da slipper vi å farge garnet, en av de mest miljøbelastende prosessene i produksjon av klær. Dette er rene naturprodukt. Det aller meste av ting vi kjøper ender opp som søppel. Våre produkter er et unntak. Når de er utslitte, kan de legges rett på komposthaugen. De går i sin helhet tilbake til naturen. Vi lager ullprodukter med basis i vår natur og tradisjon, som styrker vår identitet. Bruk av norsk ull støtter opp om norske bønder og gir viktige arbeidsplasser på bygda. Sauene går på beite hele sommeren, og i tillegg til ull og kjøtt gir de oss et vakkert landskap. Beitedyr er også viktige for mange arter som lever i kulturlandskapet. Om lag en fjerdedel av alle rødlisteartene er avhengig av

beitedyr. Vi samarbeider med lokale håndverksbedrifter og kjøper tjenester lokalt så langt det lar seg gjøre. Vår aktivitet skaper nytt liv i gamle gårdsbygninger.

<https://www.tingvoll-ull.no/>

Ung ulldesigner

Elisabeth Stray Pedersen er en norsk designer og gründer som i 2015 fikk muligheten til å overta den 65 år gamle historisk norske merkevaren og produksjonsbedriften Lillunn. Bedriften har over generasjoner vært familieeid, og er som merkevare kjent for ikoniske pleddkåper. Merkevaren ESP ble skapt for å nå en yngre mer kontemporær konsumentgruppe. Tross sin unge alder har Elisabeth solid erfaring fra norsk og internasjonal mote- og tekstilindustri. Hennes engasjement for bærekraftige produkter og lokal produksjon var grunnleggende verdier i valget om å overta virksomheten. I 2019 mottok hun den anerkjente prisen, Jakobsprisen, for sitt arbeid med ESP og lokal produksjon. Elisabeth representerer et generasjonsskifte, som med nye øyne ser muligheten i å løfte norsk tekstilhistorie inn i en ny tidsalder. Norge og verden er i omveltning, og det skaper muligheter for nytenkning, redefinering og innovasjon. Norsk tekstilproduksjon forsvant i stor grad som følge av globaliseringen.

Lammeullgenserne fra ESP er Svanemerket og Cradle 2 Cradle sertifisert

Nå gjør effekten av markedsendringer, industriell omstilling og ny teknologi det på nytt relevant å satse på nasjonal produksjon og verdikjede. ESP spesialiserte seg i ullkåper, jakker og skjerf. Ulla de benytter er den fineste norske lammeulla fra Rygja-sauen som har gått fritt i fjellene rundt Gol. Denne er Cradle 2 cradle- og Svanemerket-sertifisert, og stoffene er Woolmark-sertifisert. Merket selges til utvalgte forhandlere i Norge og Japan og har det siste året vært publisert i blant andre amerikanske og japanske Vogue.

www.esp-oslo.no

Selv om vi styrker det norske, vil vi fortsatt leve i en global økonomi.

Det finnes en rekke bedrifter som arbeider med importull som også bestreber seg på høy kvalitet, gode livsbetingelser for sauene og etiske riktige arbeidsforhold. Den importerte merinoulla kan egne seg best til kroppsnære plagg, så derfor baserer We norwegians fra Voss seg på merionull fra Australia og New Zealand. Merinoull er også sentralt hos Devold.

Det samme gjelder også Ullvang-produktene, men her brukes det også noe norsk ull.

Randulf er en av råvareleverandørene til Tingvoll ull.
Foto: Åse Tronstad

Rundtur i Oslo

✍ ARNE ØGAARD

Ingen klesbutikker i Oslo har skilt med rettferdig lønn for produksjonsarbeiderne eller bærekraftig og miljøvennlig produksjon. Men disse finnes, selv i Oslos sentrum.

Hovedgaten Karl Johan er dominert av butikker som selger klær og spisesteder som selger alkohol. Det er to av de produktene som kan gi høy nok avkastning til å leie disse dyre lokalene. En likhet mellom de to virksomhetene er at de kan gi en form for rus. Når folk i Norge kjøper langt mere klær enn de behøver, kan det være fordi det å shoppe gir en kortvarig gledesrus. Men vi vet at en

betydelig andel av de kjøpte plaggene aldri eller knapt blir brukt. En forskjell mellom de to virksomhetene er at alkohol er kostbart, men at klær kan koste svært lite. Det er en påminnelse om at de som produserer klærne ofte tjener minimalt, og at arbeidsmiljøet kan være svært dårlig. Men det finnes mennesker som er opptatt av både lønns- og arbeidsforhold i klesbransjen, og som tilbyr deg klær fra en mer rettferdig og miljøvennlig produksjon.

KLESGRÜNDERENS LEKEGRIND

I Folketeaterpassasjen mellom Storgata og Youngstorget står det kjempemessige vinneskulpturer. Her ligger også den lille butikken til Northern Playground.

Firmaet ble startet av to som hadde behov for mer praktiske turklær og tok saken i egne hender. Det første produktet var Ziplongs®, en stillongs med glidelås på begge sider slik at du kan ta den av uten å ta av deg skisko og -bukse.

Siden har firmaet utviklet seg og etablert høy miljøprofil. De påpeker at all klesproduksjon er en miljøbelastning, uansett materiale og produksjonsmetode. Målet må derfor være å få ned klesforbruket. Dette vil de bidra med ved å blant annet lage holdbare og tidløse kvalitetsklær, som kan brukes til absolutt alt. I sommer har de kjørt en Facebook-kampanje for en t-skjorte i økologisk ull og silke, som de oppfordrer til å bruke på alt fra date til fjelltur.

T-skjortene i ull og silke fra Northern Playground er behagelige og holdbare. Foto: Anders Vestergård

Selskapet tilbyr også livstidsservice, slik at det skal være mulig å forlenge levetiden til plaggene og bruke dem til de er helt utslitte. Dette er mulig fordi de ikke tilbyr rabatter, ikke har noe mellomledd, ikke overproduserer, og fordi de bruker lite penger på salg og markedsføring.

Bedriften har pålagt seg selv en miljøskatt på kr 15,- per plagg som blir solgt i nettbutikken. Tidligere har pengene gått til et treplantingsprosjekt i regi av Utviklingsfondet, men fra nå av skal de gå til å redde klær gjennom reparasjon.

Mesteparten av produksjonen foregår hos fabrikken Utenos i Litauen, en bedrift med anerkjent miljøstandard. Nå blir også mer og mer av produksjonen flyttet lokalt til Tøyen og Grünerløkka i Oslo. De er ikke opptatt av at alle råvarer nødvendigvis må være norske, men påpeker at lokal produksjon kan gi mindre transportbelastning, større innovasjon og bedre kontakt og stabilitet.

Nothern Playground tar gjerne imot dine ideer til nye klesplagg, men setter ikke i gang produksjon før et tilstrekkelig antall kunder har vist interesse for plagget. Dette bidrar til at de ikke må anta hvor mye de vil selge av et produkt, og dermed ikke overproduserer. Deres hjemmeside www.northernplayground.no gir ikke bare informasjon om produkter og produksjon, men gir også humoristiske innblikk i hverdagen på arbeidsplassen.

JEANS MED REPARASJONGARANTI

Ikke så langt unna, men på den andre siden av Karl Johan, på hjørnet mellom Skippergata og Prinsensgate, besøker jeg butikken til Livid. Denne bedriften startet med produksjon av kvalitetsjeans i Trondheim. I dag produseres klærne i Portugal, med gode lønns og arbeidsforhold. Her lages også gensere og t-skjorter av økologisk bomull fra India. Jeg kjøpte en Livid-bukse, og den holdt lenge, men da den etter

hvert ble slitt i skrittet, benyttet jeg tilbudet om en gratis reparasjon. Da reparerte de ikke bare skaden, men satte også forsterkningslapper på de mest slitte stedene. Livid har også en stor vintage-avdeling. I juli var den dominert av fargerike sommerklær, men hadde også en rekke andre tilbud. Dette er en bruktavdeling med kvalitetsklær som har en viss stil. I Oslo har de butikk også på Grünerløkka, og de har butikker i Trondheim og Bergen. www.lividjeans.com

På den andre siden av gaten ligger spisestedet Rent mel, som gjenåpner denne høsten. Rent mel er kjent for sin økologiske og premierte pizza.

Tilbake til Karl Johan går turen helt opp til Slottet, der tar jeg til høyre forbi Grotten, krysser gaten og går videre til neste gate hvor jeg kan ta til venstre opp Hegdehaugsveien. Nå befinner jeg meg ganske nær lokalene til Cultura

Sparebank, men jeg stikker innom Mølleren Sylvia hvor jeg handler økologiske matvarer og miljøvennlige vaskemidler. Lenger opp i Hegdehaugsveien på hjørnet til Grønnegata kommer jeg til Nudie Jeans repair shop. Dette er en internasjonal virksomhet med butikker i mange land. Skjønt de kaller egentlig utsalgene sine for verksteder, for også her har de gratis reparasjoner. Solide klær i bærekraftige materialer er viktig, og på deres hjemmeside www.nudiejeans.com kan du lese om de ulike merkeordningene for økologisk bomull. De selger ikke bare bukser, men også denimjakker og en rekke andre typer klær.

Etter denne runden var det tid for en pause med mat og drikke. Jeg fortsatte opp til Joesfinesgate, tok til høyre mot Bislett hvor jeg nøt en økologisk lunsj på Godt brød.

Hos Mølleren Sylvia får du emballasjefrie økologiske matvarer. Foto: Mølleren Sylvia

Bærekraftig valg

Hvor grønt og bærekraftig er klesskapet ditt?

✍ STEPHANIE KRISTIANSEN 📷 ADOBE STOCK

Hver morgen tar du et valg om hva du skal ha på deg. Du tenker kanskje over fargen på klærne, hvordan plaggene passer sammen, eller hvordan de sitter på kroppen. Men tenker du over hvordan klærne er produsert eller hva de er laget av?

Klesindustrien skaper en stor del av den globale miljøbelastningen, og den står for større utslipp enn internasjonal flytrafikk og sjøfart til sammen. Tekstilbransjen står for omtrent 10% av de globale menneskeskapte CO₂-utslippene, og det er menneskets enorme appetitt som forbruker som er den ultimate drivkraften. I tillegg til at CO₂-utslippene er så store, så kreves det enorme mengder vann for å produsere klær. Visste du at det kreves ca. 7 500 liter vann for å produsere et par jeans? Det tilsvarer like mye som man i gjennomsnitt drikker på 7 år. Hvor mange par jeans har du i skapet?

Et av FNs bærekraftsmål er at vi skal ha bærekraftig forbruk og en bærekraftig produksjon. Bærekraftig produksjon innebærer å minske ressursbruk, miljøødeleggelse og klimagassutslipp involvert i prosessen med å lage en vare. Målet er økonomisk vekst, å begrense klimaendringer og å øke livskvaliteten til

planetens mennesker og dyr.

Som forbruker kan man ta ansvar og ta valg som begrenser. I dag er forbruket vårt langt over det som er miljømessig bærekraftig. Jo mer klær vi kjøper, desto mer øker produksjonen – og belastningen på miljøet. Bærekraft og miljø er viktigere enn aldri før, og etterspørselen etter «grønn» mote har aldri vært større! En bærekraftig garderobe er på mange måter med på å redusere miljøavtrykkene vi etterlater oss, men det kan være vanskelig å vite hvordan man skal gå frem for å oppnå både en stilfull og miljøvennlig garderobe. Her er noen tips til hvordan du kan gjøre garderoben din grønnere.

KVALITET, IKKE KVANTITET!

Vær bevisst når du handler, kjøp færre plagg til bedre kvalitet. Les merkelappen og se etter sertifiseringer og miljømerker og hvilke materialer som er brukt. Men vel så viktig er å stille deg selv spørsmålet «Vil dette nye plagget bli brukt mer enn 30 ganger?» Du vil bli overrasket over hvor mange ganger du svarer nei. Legg heller vekt på allsidige plagg som kan styles på ulike måter enn en ting som kanskje går av moten raskt. Bruk litt mer penger på noe som

kan brukes over lenger tid, noe som er slitesterkt og tidløst. Styr unna spon-tanshopping og impulsjøp, og ikke la deg lure av «3 for 2»-kampanjer i fast fashion-kjeder.

LEIE ELLER LÅNE

Har du noen gang stått foran gardero-ben din før en typisk anledning til å pyn-te seg – sommerfest, bryllup, julebord eller nyttårsaften – klødd deg i hodet og tenkt «hva skal jeg ha på meg?», og så endt opp med å kjøpe et antrekk som kun har blitt brukt én gang, og deretter bare blitt hengende i skapet?

To norske gründere ønsket å finne en løsning på dette og startet Fjong. De tilbyr utleie av klær, vesker og tilbehør, og man kan se utvalget i det heldigitale klesskapet på fjong.no. Da kan man gjøre både lommeboken og miljøet en tjeneste og leie festantrekket fremfor å kjøpe nytt. Man kan også abonnere på klær, og dermed fornye klesskapet hver måned uten å kjøpe noe nytt. Det er ikke bare til festlige anledninger man kan leie antrekk, men både flotte jobbantrekk eller f.eks. alt til gravidgar-deroben er tilgjengelig via tjenesten. De fleste plaggene hos Fjong er fra over-skuddslager hos merker, klesbutikker

eller privatpersoner. Det er derfor plagg som ellers ikke ville blitt brukt.

Men du må ikke benytte deg av digitale klesskap, selv om du kanskje er lei noen av dine egne plagg. Mest sannsynlig er det noen venninner som føler akkurat det samme om egne plagg. Man kan arrangere hyggelige klesbyttekvelder og åpne klesskapene for hverandre, bytte og låne av hverandre. Finn frem ost, kjeks og økologisk vin – så er kvelden i boks!

VELG NORSKE BÆREKRAFTIGE MOTEMERKER

Heldigvis har bærekraft vært på agendaen i motebransjen en stund. Det finnes en rekke norske bærekraftige motemerker, blant annet ESP, Pierre Robert og Envelope 1976.

Klesdesigner Elisabeth Stray Pedersen grunnla merket ESP da hun overtok en 60 år gammel fabrikk like utenfor Oslo i 2015. I dag lager merket versatile ullklær av høy kvalitet.

(Red.anm.: ESP er nærmere omtalt i artikkelen på s. 16-17)

Pierre Robert er blant Norges ledende undertøymerker, og har fokus på miljø med en rekke engasjement og samarbeid innen bærekraft. Over 90% av ullplaggene deres er Svanemerket, og all ullen er uten mulesing*. Størsteparten av produksjonen er i verdens første 'Greenpeace's Detox Commitment'-fabrikk for tekstilproduksjon, som

Tekstilavfall i Bangladesh. 50% av våre tekstiler i Norge havner i restavfallet, og går dermed til forbrenning.

følger Greenpeaces praksis for nulltoleranse av skadelige kjemikalier og er rettferdig og transparent om arbeidsforhold og miljø. På hjemmesiden deres kan man også se CO₂- og vannforbruk per plagg i deres nye loungewear-kolleksjon.

Envelope 1976 er skapt av moteprofil Celine Aagaard. Hun ville skape high-end mote på bærekraftig vis, fordi hun ønsket å utfordre motebransjen. De bruker nedbrytbare, fornybare og langvarige materialer som naturlige fibre, f.eks cupro og lin. De benytter seg

også av vegan dyeing, en fargingsprosess som bruker mindre kjemikalier og bruker naturlige pigmenter. De har også sesongløse kolleksjoner og tidløs design og fokuserer ikke på trender. "Man kan ha verdier og likevel være opptatt av mote", sier Celine.

REPARER OG SY DINE EGNE KLÆR, OG DRA PÅ SKATTEJAKT

Reparer glidelåsen som blir ødelagt eller en knapp som løsner, man kommer langt med nål og tråd. Du kan også ta det et steg videre og sy dine egne klær, som blir minst like fine som de du finner i klesbutikkene! Nettet bugner av DIY-oppskrifter, blant annet sommerens populære vaffelkjole med puffermer. Med nål og tråd i den ene hånden, saksen i den andre, og kanskje til og med en symaskin på bordet, kan klesskapet ditt, Finn.no eller loppemarkeder bli rene skattekamre. Alle nye klær har et betydelig karbonavtrykk knyttet til produksjonen, men mengden energi som trengs for å produsere vintageklær du finner på brukbutikk eller loppemarked, er null!

Noe av det beste vi kan gjøre for miljøet er å utnytte det som allerede er produsert.

Visste du at det kreves ca. 7 500 liter vann for å produsere et par jeans? Det tilsvarer like mye som man i gjennomsnitt drikker på 7 år. Hvor mange par jeans har du i skapet?

*) Mulesing er kirurgisk fjerning av hudstykker rundt sauens haleparti for at huden skal bli rykkefri. Dette for at ikke urin og avføring skal lage rå lommer i valkene som fluene legger egg i.

Mange muligheter for etisk netthandel

✍ ARNE ØGAARD 📷 FAIR & SQUARE

Ikke alle kan drive en fysisk butikk, og ikke alle kan oppsøke en, men det finnes mange ulike tilbud om etisk netthandel. Jeg har valgt ut to.

NORSKE ARBEIDSFORHOLD I KINA

En mulighet til å skape endringer i klesbransjen er å starte en egen fabrikk i et lavinntektsland og sørge for at de ansatte får gode lønns- og arbeidsvilkår. Sigmund Hegstad i Fair & Square har startet en fabrikk i Fenghuang i Kina. Her produserer de klær for egen og andres merkevare, samt profilklær.

De garanterer 37,5 timers arbeidsuke, fri i helgene, betalt ferie, betalt mammapermisjon, sykepenger, pensjon, forsikringer og levelønn. I tillegg har de et lite trykkeri i Oslo. De fleste klærne lages i bambusviskose eller økologisk bomull.

For tiden har de 20 ansatte og produserer opp til 2 000 plagg i måneden. De arbeider kontinuerlig med å forbedre produktene, også med hensyn til miljø og klima. I dag syr de klærne de selger, men bruker leverandører for stoffene og annet tilbehør. Målsettingen er etter hvert å gjøre alt selv, fra produksjon av råvarer og fiber, veving og strikking av stoffet og farging, til sying av plaggene. De er allerede i gang med småskala farging av stoff. Det blir ikke tatt ut overskudd fra selskapet, så for hvert eneste plagg de selger kommer de nærmere etisk produksjon i alle ledd.

For at du skal være sikker på at de holder ord, jobber de under prinsippet om fullstendig åpenhet om produksjon og arbeidsforhold. Du kan derfor få alt av informasjon om produksjon, produkter osv. som du skulle ønske. Du kan bl.a. følge fabrikken på instagram: @fair.square.china og virksomheten på www.fairandsquare.no

Arbeiderne ved Fair & Square's fabrikk i Kina har gode lønns- og arbeidsvilkår.

STØRSTE TILBUD

Grønt skift er Norges største nettbutikk som kun selger etiske og bærekraftige klær. De produserer ikke klær selv, men forhandler klær fra en rekke utvalgte merker. Daglig leder Monica Langeland sier: «For oss er ikke et plagg bærekraftig selv om det er laget av økologisk bomull hvis ikke tekstilarbeideren har trygge arbeidsforhold og en lønn hun kan leve av. På samme måte er ikke plagget bærekraftig selv om tekstilarbeideren har greie arbeidsforhold hvis det er laget av polyester. Både materialer og produksjonen må være bærekraftig for at plagget kan regnes som det. Det er utfordrende å finne bærekraftige klær, og det foregår dessverre mye grønnvasking.

Vi ønsker å gjøre det enkelt og oversiktlig å velge bedre alternativer når folk trenger nye plagg. Vi anser oss som det fjerde beste alternativet hvis en trenger klær. 1 - bruke det du allerede har, 2 - låne eller kjøpe brukt, 3 - redesign eller 4 - velg plagg som er både miljøvennlig og etisk produsert.»

På deres hjemmeside er det en oversikt over de ulike leverandørene og en orientering om de ulike sertifiseringene. www.grontskift.no

Plasten lastes i spesialtilpassede båter og blir fraktet til resirkulering eller energigjennvinning.

Rolf Høgset er kaptein og styreleder i In the Same Boat.

Med Cultura Bank på plastplukking

✍ JANNIKE ØSTERVOLD 📷 SCOTT GILMOUR

I forrige nummer av Pengevirke skrev vi om innsatsen til In the Same Boat, som gjennomfører strandrydding med hjelp av frivillige. Det inspirerte Culturamedarbeider Stian Torstenson til å bli med på en ekspedisjon for å plukke plast på Helgelandskysten, og i slutten av juli var han med et av teamene ut på oppdrag og fikk se med egne øyne hvor mye arbeid det er – og hvor fint det blir når strandrydderne har vært der.

Stian forteller at det kan være opptil 10-11 personer på et team, men denne gangen var de bare 4, derav en fra

Tsjekia og en fra Østerrike. De overnattet i en seilbåt. Det er vanligvis internasjonale deltakere i gruppen, og derfor er språket om bord på seilbåten alltid engelsk, så alle skal føle seg inkludert.

Kaptein og styreleder i In the Same Boat, Rolf Høgset, var også med. Han forteller at det er stor interesse for å delta, og at de har venteliste på over 1000 frivillige som ønsker å delta i plastplukking. «Da vi starta i 2017 så var dette en helt ny idé. Ingen hadde drevet med strandrydding på denne måten. Vi hadde ingen historikk å vise til, vi hadde

ingen kapital, men vi trengte lån til båter og utstyr. Da var det Cultura Bank som stilte opp og ga oss et lån med sikkerhet kun i utstyret og en personlig kausjon. Å få lån i dag til industrielt utstyr uten større egenkapital er nesten umulig. Hadde det ikke vært for Cultura Bank så hadde ikke vi eksistert i dag.» forteller Rolf.

«Noen dager dro vi ut og plukket plast og lastet det på båten og lastet det inn i containere, mens andre oppdrag var å hente plast som noen andre, f.eks. lokalbefolkningen hadde plukket», forteller Stian.

«På en liten strand kan du fylle mange sekker med søppel. Det er mye fra fiskeindustrien, både små ting og store plastdeler og noe som har ligget lenge i naturen og blitt så sprøtt at det går i oppløsning når du tar i det, derfor er det viktig å få tatt det så tidlig som mulig. Store fiskegarn og tau hadde vokst inn i vegetasjonen rundt, så da ble det veldig vanskelig å få det løs. Noen steder, hvis du tok opp en stor plastkasse, så lå det kanskje flere lag med plast nedover i jorda.

Vi så at det nytter, i løpet av en dag kunne vi samle inn store mengder med plast.»

inthesameboat.eco

Stian Torstenson fra Cultura Bank deltok på plastplukking på Helgelandskysten.

Anna Tichatschek fra Østerrike har tidligere vært med som frivillig, og er nå ansatt som medarbeider.

✳ Se video og flere bilder på www.cultura.no/inthesameboat

Nytt fra Cultura

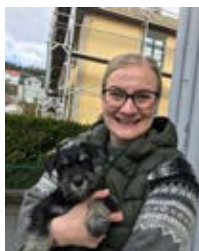
Nytt om ansatte

NYE ANSIKTER

Liv Rannekleiv (45) er ansatt som assisterende banksjef, med ansvar for kunde- og kredittområdet. Hun har lang erfaring med kredittanalyse og kundearbeid i bedriftssegmentet i norske og internasjonale banker, blant annet med området fornybar energi. Hun kommer fra en stilling som senior kundeansvarlig i Danske Bank og tiltrer i stillingen i Cultura Bank 1. oktober 2021, der hun ser fram til å arbeide med bærekraftige prosjekter. Blant fritidsinteressene hennes er langrenn, fjellturer, litteratur og moderne kunst, foruten at hun er mamma til Nora og Felix på hhv. seks og fire år.

Caroline Ekholt (24) er ansatt i et 40 % engasjement i økonomiavdelingen hvor hun skal arbeide med finansforvaltning og bærekraftsrapportering. Caroline holder på med en mastergrad i økonomi og ledelse ved handelshøyskolen BI og trives godt med det! Utenom studiet engasjerer hun seg i skolens bærekraftsarbeid gjennom studentorganisasjonen «Impact» og har lenge ønsket å kunne få jobbe med nettopp dette. Nå gleder hun seg til å bli bedre kjent med kollegaer, lære noe nytt og bidra til å styrke Cultura Banks bærekraftsarbeid og rapportering. Når hun ikke jobber eller studerer, trives hun godt ute i frisk luft, på et dansegulv eller på tur med hunden sin, Leo.

Stephanie Kristiansen (30) er ansatt som vikar i kundesenteret, der hun er en av dem du vil møte hvis du kontakter banken på telefon eller besøker Cultura Banks kontor i Oslo. Stephanie har en bachelorgrad fra Handelshøyskolen BI og lang erfaring innen finans og eiendom. Hun er miljøbevisst og engasjert i dyrevelferd og har gjort alt fra å plukke havplast i Oslobukta på paddleboard til å jobbe med wildlife rescue i Australia. Nå ser hun frem til å jobbe i Cultura Bank, som er fremtidsrettet, opptatt av bærekraft og har samme verdier som henne.

ENDREDE ARBEIDSOPPGAVER

Christine Praamsma (32) er ansatt som økonomisjef. Hun kommer fra annen stilling i økonomiavdelingen i Cultura Bank, hvor hun har vært ansatt siden 2016. Hun leder nå arbeidet med å utvikle bankens bærekraftsrapportering, med god hjelp av nyansatte Caroline Ekholt.

Torstein Dyrnes (44) er ansatt som ansvarlig for risikostyring. Han kommer fra stillingen som økonomisjef i Cultura Bank og har lang fartstid i banken med oppgaver innenfor økonomi og rapportering og var i en periode før han ble økonomisjef ansattes representant i styret.

Slutt på innløsning av valutasjekker

Vi må dessverre informere om at innløsning av valutasjekker fases ut av vår samarbeidspartner DNB fra 1. oktober 2021.

Vi anbefaler at kunder som mottar valutasjekk etter denne datoen, returnerer disse til utsteder og ber om bankoverføring (SWIFT) i stedet. Bankoverføring gjennom SWIFT er både raskere, sikrere og billigere enn valutasjekker.

For at betaler skal kunne sende deg betalingen elektronisk må du opplyse om **Cultura Banks BIC-kode (CULTNOK1) og IBAN-nummeret** til kontoen du ønsker å motta betalingen på.

Hvis du ikke kjenner IBAN-nummeret, så kan du finne dette ved hjelp av vår IBAN-kalkulator, som du finner på cultura.no/iban.

Kundeundersøkelsen

Før sommeren gjennomførte Cultura Bank en kundeundersøkelse blant våre personkunder for å få vite mer om hvilke behov kundene våre har og hva vi kan gjøre for å bli en bedre bank for dere. Hele 1472 kunder tok seg tid til å besvare undersøkelsen – og vi er veldig glade for så god oppslutning, og at vi fikk 5 av 6 stjerner som totalvurdering – det er veldig motiverende for oss!

Vi ba om både ros og ris – og fikk gode tilbakemeldinger både om hva kundene våre er fornøyd med og hva de synes vi kan gjøre bedre. Vi erkjenner at det også er områder vi må ta tak i.

Det var interessant for oss å få vite noe om i hvilken grad kundene våre må bruke andre banker for å få dekket sine behov for banktjenester, og undersøkelsen viser at 52% av kundene våre har en annen bank som hovedbankforbindelse. De viktigste årsakene er delvis at de har langvarige kundeforhold i annen bank og delvis at Cultura ikke kan tilby alle tjenestene de har behov for. Vi stilte også spørsmål om hvilke tjenester det ville være aktuelt å bruke dersom vi kunne tilby dem.

HVA KUNDENE ETTERSPØR

Grønne fond, pensjonssparing og forsikring var de mest etterspurte produktene, men også el-billån, kredittkort, rammelån, BSU, mobilbetaling og kort til barn under 15 år er etterspurt av mange.

Vi har stor forståelse for at mange har behov for flere og andre tjenester enn det Cultura Bank kan tilby pr. i dag, og vi

lover å ta ønskene med oss inn i høstens strategiarbeid for å se om vi kan få til å utvide tjenestetilbudet vårt noe mer, slik at flere av kundene våre kan bruke oss som hovedbankforbindelse.

NOEN OPPKLARINGER OG AVKLARINGER VEDR. TJENESTER

Boliglån

Noen har kanskje fått inntrykk av at man må ha en miljøbolig for å få boliglån i Cultura Bank. Det er ikke riktig. Du kan få boliglån til en vanlig bolig også. Forskjellen er at hvis du låner til en miljøbolig, kan du få en litt lavere rente på lånet.

BankID

En del har ikke fått med seg at Cultura Bank kan utstede BankID til sine kunder. Pr. i dag kreves det at du møter fram personlig i bankens lokaler i Oslo med gyldig pass eller norsk nasjonalt ID-kort for å få bestilt BankID.

Kontaktløse kort

Noen har etterlyst kontaktløse kort. Cultura Bank har nå gått over til kontaktløse kort, så neste gang du får nytt kort, vil det være kontaktløst.

Kort med bilde

Noen har etterlyst bankkort med bilde, slik som det var tidligere. Beklager, men det er ingen planer om å innføre igjen. Dersom du ikke har førerkort og trenger alternativ legitimasjon til pass, anbefaler vi deg å skaffe et nasjonalt ID-kort.

Vipps

Vennebetaling med Vipps fungerer med Cultura Banks kort, men pr. i dag kan Culturas kort ikke brukes til å betale med Vipps i betalingsterminal, og nyere kort kan ikke bruke Vipps til å betale i nettbutikk. Dette problemet jobber vi for å løse, det krever en tokenisering av kortene, og et prosjekt er i gang hos vår systemleverandør.

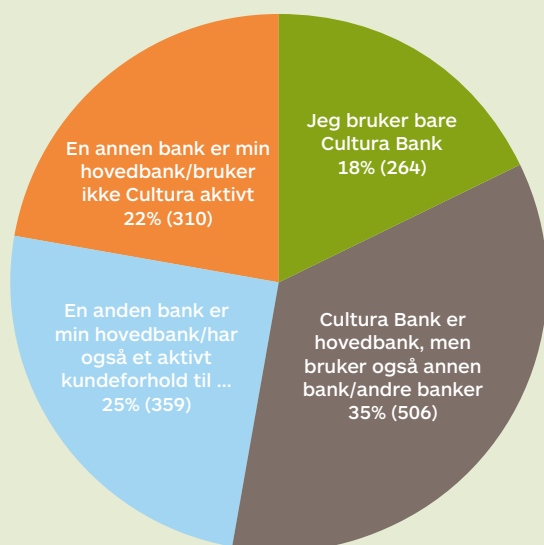
Kredittkort

Fra trofaste kunder som ønsker å bruke Cultura som eneste bank har vi fått et hjertesukk om at de må opprettholde kundeforhold i annen bank fordi de har behov for et kredittkort. Ikke for å ha et høyere forbruk enn inntekten tillater, men for å ha en praktisk måte å skille utlegg for arbeidsgiver ut fra egen lønnskonto.

Cultura Bank har valgt å ikke tilby forbrukslån, men vi har forståelse for at det er praktisk i mange situasjoner å ha et kort som gir litt fleksibilitet hvis det skjer noe uforutsett. Vi vil derfor i løpet av høsten kunne tilby et enkelt kredittkort «reservekort» med moderat beløpsgrense for å dekke disse behovene.

Hvordan er dit kundeforhold til Cultura Bank i dag?

Besvaret: 1 439 / Sprunget over: 33

Erik Siem 1940-2021

Vi som prøver å forandre samfunnet, vet at det koster. Det koster penger. Der som pengene er tilgjengelige, kan de fungere som en drivkraft for å få viktige prosjekter i gang. Denne innsikten er allmenn, men handlekraften og visjonene som trengs for å sikre at viktige prosjekter får de nødvendige pengene – de er ikke allmenne. Heldigvis finnes det noen ekstraordinære mennesker blant oss, og en av dem var Erik Siem.

Erik Siem gikk bort 04.07.2021, 81 år gammel. Han var med på å grunnlegge først Cultura Lånesamvirke i 1986, og videre Cultura Bank i 1997, der han satt som styreleder fra 1997 til 2005.

Cultura Lånesamvirke ble startet opp på 1980-tallet, tiåret da Margaret Thatcher lanserte slagordet «there is no alternative» - hun mente markedsliberalismen var eneste mulighet. Men det var også tiåret da en liten gruppe mennesker gikk sammen for å starte opp en finansinstitusjon som skulle bryte med tidens grunnleggende syn på pengenes rolle i økonomien. De skapte en bank der lønnsomhet og avkastning ikke var hovedmålet. Erik var opptatt av at pengene ikke hadde noen verdi i seg selv, de var kun et middel. Formålet med Cultura var å kanalisere penger mot samfunnsnyttige prosjekter, pengene skulle fremme «reell økonomisk verdiskapning innenfor et langsiktig perspektiv for naturen og menneskene».

De som var med å starte Cultura Bank gjorde det fordi de så et behov for en banklignende finansinstitusjon som kunne fungere som et alternativ til tidens ensidige vekt på styring av kapital mot formål som ga høyest mulig økonomisk avkastning. Erik Siem og de andre grunnleggerne ville frigjøre seg fra tradisjonell kapitalistisk tenkning, og for å lykkes med det i praksis var de nødt til å grunnlegge en bank. Dermed skapte de et alternativ, både til That-

chers markedsliberalisme og til kommunistisk sentralstyring. Det hele startet med 50 medlemmer og 423 000 kroner i kapital i 1984. I dag har Cultura Bank ca. 6 600 kunder og 1,23 milliarder kroner i forvaltningskapital. Det alternativet som ikke fantes på 1980-tallet, det finnes i dag. Vi er mange som er opptatt av at pengene våre skal brukes til å forme det samfunnet vi ønsker å leve i, og dette er viktigere for oss enn å få høyest mulig rente. Takket være Erik og miljøet rundt ham finnes det i dag en bank for oss. Det eksisterer også en lang rekke prosjekter som har fått nødvendig finansiering for å sikre at ideer har blitt til realitet, alt fra biodynamisk landbruk og små oppstartsbedrifter til alternative helse- og utdanningsløp.

Erik var inspirert av antroposofien, noe han hadde fått inn med morsmelken og studert inngående i sitt voksne liv. Filosofiretningen har blant annet et syn på tregreningen av samfunnet, etter

prinsippene om frihet, likhet og brorskap. Frihet representeres av organisasjonslivet og kulturen, likhet fremmes gjennom rettigheter i det offentlige, og brorskap skal gjennomsyre næringslivet. Det er særlig dette siste prinsippet som lå bak visjonen for Cultura Bank. Istedenfor et næringsliv basert på konkurranse, maksimering av avkastning og oppbygging av store private formuer, skulle næringslivet organiseres rundt prinsipper om samarbeid og brorskap. Cultura Bank var et initiativ for å gi pengene en ny, og uselvvisk funksjon i samfunnet.

I bisettelsen var det flere familie-medlemmer som trakk frem Eriks sterke moralske kompass, han var et menneske som levde sitt liv nært opp til de verdiene han ble oppdratt til. Han leste filosofi, lærte familien sin å verdsette naturen og jobbet hardt for det han trodde på. Sene kvelder ble brukt på den 7-årige prosessen det var å overbevise myndighetene om at det var mulig å skape en bank som ikke hadde lønnsomhet som sitt primære mål. Pionerene bak Cultura Bank ga seg heldigvis ikke. Nå er det opp til de neste generasjonene å videreføre prosjektet.

Av Ebba Boye

Tidligere styremedlem i Cultura Bank og i familie med Erik Siem

Erik Siem. Foto: Privat.

Vi slutter oss til de gode ordene fra Ebba Boye og minnes Erik Siem med stor takknemlighet. Fra ansatte og styremedlemmer i Cultura Bank

Redaksjonen lager mat med norske rotgrønnsaker

JANNIKE ØSTERVOLD OG ARNE ØGAARD

JANNIKE ØSTERVOLD

Vi benytter anledningen til å slå et slag for de norske rotfruktene. Kanskje unngår du rotgrønnsaker fordi du har hørt at de inneholder mye karbohydrater? I motsetning til de raske karbohydratene du finner i sukker og hvitt mel fordøyes stivelsen i rotgrønnsakene sakte og sørger for en jevn forsyning av kroppen med glukose. Det høye fiberinnholdet i grønnsakene gir god metthetsfølelse.

Russisk rødbetsalat – «vinaigrette»

Jannike bidrar med en oppskrift fra det russiske kjøkken. Vinaigrette er en salatdressing med olje og eddik, men det er også navn på en god og mettede salat, som er populær i Russland. Salaten består av kokte rødbeter, poteter og gulrøtter kuttet i små terninger, hakket løk og surkål og/eller salte agurker – eventuelt også grønne erter eller bønner.

OPPSKRIFT:

- 3 middelstore rødbeter (kokt eller bakt, kuttet i små terninger)
- 3 middelstore poteter (kokt, kuttet i små terninger)
- 3 middelstore gulrøtter (kokt, kuttet i små terninger)
- ½ kopp surkål, fermentert, ikke den søte som du får kjøpt i butikken. Kan utelates hvis du har sylteagurk i salaten eller eddik i dressingen.
- 3 middels sylteagurker (eller salte agurker), kuttet i små terninger
- 2 spiseskjeer solsikke- eller olivenolje
- 1 spiseskje hvit eddik (kan utelates hvis du har surkål i salaten)
- 1 liten løk, finhakket
- (Eventuelt 1 boks hermetiske grønne erter, eller tilsvarende mengde friske.)
- Salt og pepper etter smak.

Jeg kokte rødbeter, poteter og gulrøtter hele og skar dem i små terninger etterpå, men du kan også ovnsbake rødbetene i folie til de er møre og skrelle og skjære poteter og gulrøtter i små terninger før du koker dem – ta eventuelt litt eddik i vannet for å hindre at potetterningene går i oppløsning. Jeg hadde erter i salaten og brukte extra virgin olivenolje, men sløffet eddik, siden jeg hadde surkål.

Kokte grønnsaker i terninger blandes med resten av ingrediensene, smakes til med salt og pepper. Kan oppbevares i kjøleskap inntil 5 dager.

Russisk rødbetsalat – lag gjerne en stor porsjon, den smaker enda bedre neste dag!

Kålrotlasagne smaker kjempegodt og er enkel å lage.

Kålrotlasagne

Arne bidrar med en oppskrift på kålrotlasagne, som opprinnelig kommer fra Anne-Lise Selsjord. Jannike har testet oppskriften. Her kommer originaloppskriften, se også Jannikes kommentarer nedenfor.

OPPSKRIFT:

- 1 middels kålrot (i tynne skiver)
- 1 pastinakk (rives)
- 1 stor løk (finhakket)
- tomatpure
- olje og smør
- vann, om det trengs
- salt
- Krydder: Merian, timian, sennepsfrø, karri og paprika.

Osteblanding:

- 150 g cheddar (revet)
- ¼ l rømme
- ¼ ts muskatnøtt

Smelt litt smør i en gryte (så det godt dekker bunnen). Ha i litt karri og grønnsakene, og la disse surre til de er møre. Tilsett litt vann om det er mye i gryta. Tilsett så noen spiseskjeer olje og tomatpure, pureen skal synes, men ikke være for dominerende. Smak så til med krydder og salt.

Tomat-grønnsaker og osteblanding legges så lagvis i en smurt form, pass på at du får et lag osteblanding på toppen. Stek ved 200 grader i 20 minutter.

Jannikes kommentarer: Jeg fikk ikke tak i pastinakk, så jeg brukte sellerirot i stedet – det gikk helt fint. Til ostesausen brukte jeg 1 beger rømme og en pose med 200 g ferdig revet ost. Passelig mengde tomatpure og olivenolje: 2 ss av hver. Litt avhengig av hva som serveres av tilbehør, passer porsjonen til 3-4 personer. Jeg trengte 10 minutter ekstra steketid, da kålroten fremdeles var litt hard etter 20 minutter.

Økonomer med fokus på miljø og samfunnsansvar

Edward Freeman

✍ PROFESSOR OVE JAKOBSEN, SENTER FOR ØKOLOGISK ØKONOMI OG ETIKK, NORD UNIVERSITET

INNLEDNING

Ifølge Freeman står vi midt i en grunnleggende endring i synet på hva næringslivets primære oppgaver er. Det gjelder særlig synet på formål, verdiskaping, bedrifter som samfunnsaktører, menneskesyn og etikk. Ideen om at alle verdier kan omregnes til penger står for fall. For å kunne forholde seg til de nevnte utfordringene mener Freeman det er nødvendig å erstatte ideen om at bedriftens viktigste (og eneste) oppgave er å sikre høyest mulig avkastning til aksjeeierne med en utvidet forretningsmodell, som inkluderer alle berørte parter (interessentteori).

Alle bedrifter står i en sosial sammenheng og er integrert i samfunnet. De ansatte bor i byer, som trenger skoler, veier, helsevesen og mye mer for å leve et godt liv. Ifølge Freeman er ideen om at mennesker alltid opptrer ut fra egeninteresse den mest ødeleggende delen av etablert økonomisk teori. Tiden er moden for å utvikle en ny økonomi basert på samarbeid, medansvar og fellesskap. Den viktigste oppgaven i enhver bedrift er å bidra til at andre, enten det er individer, bedrifter eller samfunnet, når sine mål. Når alle interessentene er med på å skape verdier for hverandre, er det mulig å unngå situasjoner der den enes fordel er andres ulemper. Når vi ser verdiskaping i et slikt utvidet perspektiv, legges grunnlaget for utvikling av nye produkter (varer og tjenester) og nye løsninger (organisasjon og teknisk).

INTERESSENTTEORI

I følge Freeman har innføringen av begrepet stakeholder (interessent) bidratt til at bedrifter blir mer bevisst sin funksjon og sitt ansvar i samfunnet. Han hevder at en bedrifts reelle suksess lig-

ger i å ivareta interessene til «alle som enten påvirker eller blir påvirket av bedriftens virksomhet.» Det vil si ansatte, kunder, leverandører, politiske aksjonsgrupper, miljøgrupper, lokalsamfunn, media, finansinstitusjoner, med flere.

Freemans tilnærming står i motsetning til kapitalismens forutsetning om at bedriftene kun skal prioritere aksjonærenes krav om lønnsomhet. Aksjonærene er med andre ord bare

Seeing and facilitating the interconnectedness of stakeholder interests and avoiding trade-off thinking is the essence of the art of management in the new story of business

Edward Freeman

en av mange interessenter. Å hevde at fortjeneste er det eneste viktige for en bedrift er som å påstå at røde blodlegemer er tilstrekkelig for å gi liv. Konsekvensen av interessentteorien er dermed at næringslivet blir oppfattet som et økosystem der alle står i gjensidige forhold til hverandre. For å bli bevisst hvilke verdier som er mest aktuelle forslår Freeman at det i alle bedrifter blir stilt følgende spørsmål:

- Hvem har nytte/blir påført skade av vår virksomhet?
- Hvilke verdier er det som ligger til grunn for bestemte beslutninger?
- Hvilken person blir jeg (bedriften) hvis vi foretar denne beslutningen?
- Hvilke relasjoner styrkes/svekkes ved denne beslutningen?

Freemans teori er blitt møtt med kritikk fra to sider; noen hevder at interessentteorien tar fokus bort fra bedriftens økonomiske ansvar, mens andre hevder at interessentteorien bare er en form for grønnvasking uten betydning for de grunnleggende utfordringene.

MILJØ- OG SAMFUNNSANSVAR

Freeman svarer på kritikken ved å hevde at interessentteoriens formål ikke er å stimulere til økt produktivitet gjennom samarbeid. En bedriftsmodell som bare fokuserer på lønnsomhet og produktivitet, er ikke tilpasset de utfordringene næringslivet står overfor knyttet til miljø- og samfunnsansvar. Økt fokus på grønne verdier fungerer for mange bedrifter som en inspirasjon til å finne kreative løsninger.

Næringslivet representerer ikke en isolert institusjon som operer i en moralsk frisone. Alle bedrifter er forankret i den fysiske virkeligheten og forbundet

Litteratur

Freeman, Edward (1984); *Strategic management: A Stakeholder approach*, Boston Pitman

Freeman, Edward, Harrison, Jeffrey, Zyglidopoulos (2018); *Stakeholder Theory*, Cambridge University Press

Freeman, Edward, Martin, Kirsten, Parmar, Bidhan (2020); *The Power of AND – Responsible Business Without Trade-Offs*, Columbia Business School Publishing

One of the best ways to build trust with a stakeholder is to have a power differential or an information advantage over a stakeholder, and not use it

Edward Freeman

med andre sosiale institusjoner, som for eksempel familier, lokalsamfunn og i sin ytterste konsekvens hele verdenssamfunnet. Interessentteorien representerer en relevant ramme for å forstå utfordringene i den globaliserte økonomien. De fleste bedrifter har på en eller annen måte relasjoner til produsenter, leverandører, kunder, lokalsamfunn og økosystemer langt borte fra bedriftens lokalmiljø. Sammen med konkurrentene har alle bedrifter ansvar for å utvikle rettfærdige og bærekraftige løsninger i sin bransje. For å oppnå legitimitet i samfunnet må næringslivet ivareta verdier for alle interessentene. For å nå målene kreves det at bedriftene;

- Gir verdi til kundene
- Investerer i de ansatte
- Opptre rettfærdig overfor leverandører
- Bidrar til utvikling i samfunnet generelt
- Gir langsiktig trygghet for aksjeeierne

SAMFUNN OG MARKEDER

Samfunnet er en viktig faktor i all næringsvirksomhet. Det betyr at ideen om et fritt marked er en umulig utopi, som har liten relevans for dagens bedrifter. Det er derfor viktig å se egen bedrift som en integrert del av et større nettverk forankret i felles verdier. Dersom ledere i bedrifter snakker om seg selv og bedriften som et «vi», vil også ansatte og andre interessenter oppfatte seg som integrerte deler i et stort fellesskap. Utviklingen av en felles identitet øker viljen til å fokusere på felles mål mer enn egne fordeler. På denne måten kan næringslivet bidra aktivt til utvikling av det felles beste i samfunnet. Samspillet blir i økende grad organisert gjennom samarbeid i stedet

for konkurranse. Forventningen om frivillig samarbeid for å skape verdier er en av de viktigste forutsetningene i interessentteorien.

Viktige spørsmål som bør bli stilt:

- På hvilke områder i samfunnet kan vi bidra?
- Hvilke utfordringer er våre medarbeidere mest opptatt av?
- Hvilke utfordringer er våre kunder og andre viktige interessenter mest opptatt av?
- Hvordan kan vi forbedre vårt samfunnsbidrag?

Som eksempel nevner Freeman at en viktig oppgave for næringslivet er å bidra til at alle mennesker løftes ut av fattigdom.

MENNESKE OG ØKONOMI

Freeman påpeker at økonomiens bilde av det økonomiske mennesket i beste fall er mangelfullt. Menneskene er ikke rasjonelle og egosentrisk nyttemaksimerende, menneskelige beslutninger skjer i samspill med følelser, verdier og identitet. I stedet for å beskrive mennesker som enten egoistiske eller altruistiske er det viktig å forstå at hvordan vi oppfører oss avhenger av den konteksten vi står i. I situasjoner der de andre opptre egoistisk har vi en tendens til å gjøre det samme, og når vi er sammen med mennesker som er altruistiske, blir vi også mindre egosentrerte. Det vil si at dersom konteksten er konkurranseøkonomi, opptre aktørene i overensstemmelse med det nyttemaksimerende økonomiske menneske, mens når konteksten er hele samfunnet, blir aktørene mer samarbeidsorientert. Det å arbeide sammen fører til at individet ser seg selv i relasjon til andre som en del av en gruppe. Det å føle medansvar for andre fører også til økt oppmerksomhet mot rettfærdighet.

Freeman konkluderer med å slå fast at utfordringen ikke er å finne ut om mennesker er egoister eller altruister, men å legge til rette for at vi utvikler oss i en positiv retning.

MOT EN NY VIRKELIGHET

Ifølge Freeman er tiden kommet for dyptgripende endringer, og næringslivet bør gå foran.

Alle bedrifter bør stille følgende spørsmål;

- Hvem er vi?
- Hva står vi for?
- Hva forventer samfunnet av oss?
- Hva ønsker vi at andre skal si om oss?
- Hvordan kan vi tiltrekke oss kompetente medarbeidere?
- På hvilke områder trenger vi å forandre oss?

Freeman har gjennom sin forskning presentert en revolusjonerende ny fortelling, som gir grunnlag for en bedre forståelse av hva miljø- og samfunnsansvarlig næringsliv er. Ved å integrere økonomi og etikk i en holistisk forretningsmodell kommer bedriftens overordnede samfunnsoppgaver til syne.

Biografi

Edward Freeman er født i 1951 i Georgia, USA. I 1973 fullførte han Bachelor i matematikk og filosofi ved Duke University. Han disputerte for doktorgrad i filosofi ved Washington University i 1978. Freeman har undervist ved University of Minnesota. I dag er Freeman professor ved University of Virginia, Darden School of Business. I tillegg er han leder for Business Roundtable Institute for Corporate Ethics, og direktør ved Darden's Olsson Center for Applied Ethics. Han har vært redaktør for tidsskriftet *Philosophy of Management* og en bokserie i forretningsetikk ved Oxford University Press.

Freeman er spesielt kjent for sitt arbeid med interessentteori som er publisert i en rekke bøker og artikler fra den innflytelsesrike boken *Strategic Management: A Stakeholder Approach* (1984) til boken *The Power of And: Responsible Business Without Trade-Offs* (2020).

En ny økonomi er mulig

✍ ARNE ØGAARD

Mariana Mazzucato vil at det offentlige skal delta mer aktivt i økonomien, men jeg ser for meg at det må bli gjennom noe helt annet enn den staten vi har nå.

Økonom Mariana Mazzucato er ikke bare teoretiker, men hun samarbeider aktivt med ledere i offentlig sektor for å finne fram til nødvendige endringer i økonomien. Hun er spesielt kritisk til konkurranseutsetting og privatisering av offentlige virksomheter. Hun har i sin siste bok flere eksempler på at de som får anbudene enten byr så lavt at det går ut over kvaliteten, eller at de ikke klarer å gjennomføre prosjektene, slik at mye må gjøres på nytt med sterkt økte utgifter. Men hun er også kritisk til at det offentlige tar inn metoder fra det private næringslivet og har eksempler på uheldige virkninger av New Public Management i omsorgssektoren. Hun nevner også prosjekter hvor det offent-

lige har gått inn med risikokapital, men hvor de private har stukket av med hele gevinsten. Mazzucato er altså skeptisk til mye av det de i det offentlige gjør i dag, men ser for seg at de kan bidra på en annen måte i fremtiden hvis de kan oppnå større ytre og indre frihet. «En offentlig sektor som mangler fantasi, vil få problemer med å skape fellesskapsverdier.»

Skal samfunnet utvikles i en positiv retning, kan vi ikke basere oss på investorenes tilfeldige påfunn. Mazzucato påpeker at vi i stedet må ha klare mål for hvordan vi vil utvikle samfunnet, og så kan staten og private investorer samarbeide om å finne de beste løsningene. Månelandingene som startet i 1969, kunne bare realiseres gjennom et slikt samarbeid. På 45 sider gir hun en detaljert beskrivelse av hva som hendte, men amerikanerne kom ikke bare til månen. Virksomheten ga et stort antall arbeidsplasser og medførte teknologisk utvikling på en rekke ulike områder.

I dag beskriver FNs bærekraftsmål 17 sentrale utfordringer, og i tillegg har vi fått koronapandemien. Mariana Mazzucato gir en klar oversikt over dagens situasjon. Men det viktigste i boken er hennes sju prinsipper for en ny økonomi. Her kan jeg bare peke på noen hovedpunkter.

1. Vi må bort fra profittmaksimering og fokus på aksjonærverdier og over på en mer interesserevet styringsstruktur.
2. Staten må bidra til å gi markedene en retning ved å justere konkurransevilkårene.
3. Fellesskapet må gi mål for økonomien. Dette krever samarbeid og ikke konkurranse.
4. Vi må begynne med å spørre om hva som skal gjøres, for deretter å se hvordan dette skal finansieres.
5. Rettferdig fordeling og inkluderende vekst krever at det legges større vekt på gode arbeidsplasser og kollektivt eierskap.

6. Selskapene må styres på nye måter, og det må utformes nye typer kontrakter mellom næringslivet og det offentlige.
7. For at verdier skal bli skapt kollektivt, må vi fremme nye former for deltagelse i verdiskapingen, via gjenoppliving av debatt, diskusjon og konsensusdannelse.

Dette korte sammendraget gir bare et lite innblikk i forfatterens mange ideer. Hun bidrar utvilsomt med viktig nytenkning på det økonomiske området. Hovedvisjonen hennes er målrettet samarbeid mellom det offentlige, privat næringsliv og også sivilsamfunnets organisasjoner.

Når jeg prøver å se dette for meg, anser jeg at det offentlige eller allmennheten må representeres med noe annet enn dagens storting og regjering. Disse virker i dag å ha nok med å detaljstyre landet gjennom stadige revisjoner av lover og regler. De folkevalgte representerer først og fremst rettslivsområdet, og jeg er skeptisk til hva de kan utrette i næringslivet, like skeptisk som jeg er til mange av dem som driver frem dagens næringsliv. Jeg ser derfor for meg en ny type offentlighet, som representerer forbrukerne, miljøet og fornuften, og som samarbeider med de kreative i næringslivet. Men rettslivet vil også ha en oppgave ved å bidra til styring av pengestrømmen. ▲

Mariana Mazzucato
En ny økonomi - Hvordan kan månelandingen inspirere til å endre kapitalismen
Res Publica 2021

Hva skal til for å tenke langsiktig?

✍ ARNE ØGAARD

Vi har evne til å tenke, men bruker den ikke i tilstrekkelig grad til å undersøke konsekvensene av våre handlinger.

Vi har satt i gang en teknologisk utvikling, som akselererer raskere og raskere. De teknologiske ideene blomstrer i vår hjerne, men det er vanskeligere å finne de tankene som hjelper oss til å styre denne utviklingen på en konstruktiv måte. Miljø- og klimakatastrofer ligger truende like foran oss.

Roman Krznaric peker i sin siste bok på at dagens politiske system er utdattert. Med unntak av festtalene tenker ikke politikerne lenger enn til neste valg, og de ivaretar bare i liten grad interessene til fremtidige generasjoner. Den vekstbaserte økonomien presser i stor grad frem kortsiktighet. Det gjelder avkastning til investorene og å holde på de arbeidsplassene vi har akkurat nå. De færreste, og spesielt ikke makthaverne, klarer å innse tidens alvor. At de mange som lever i nød tenker kortsiktig er forståelig, men mange av oss lever med høy velstand uten å bruke evnen til å tenke langsiktig. Dette står i sterk kontrast til enkelte «naturfolk», som tenkte syv generasjoner frem når de planla sine handlinger. Ut fra dette

perspektivet er det vi som må kalles primitive.

Krznarics prosjekt er å stimulere til langsiktig tenkning. Han ber oss tenke over hvor liten del av jordens historie menneskeheten og spesielt vår sivilisasjon har eksistert. Vi må spørre oss om hva som er den viktigste grunnen til at vi skal bry oss om fremtidige generasjoner. I tidligere tider bygget de katedraler og andre enorme byggverk, som det tok flere generasjoner å ferdigstille. Hvorfor kan ikke vi ha målsettinger med like lange perspektiver? Hvilke overordnede mål har vi egentlig for våre liv og våre virksomheter? Her trekker han inn Kate Raworts smultringteori som eksempel, og opplyser samtidig om at hun er hans ektefelle og samarbeidspartner.

Hvert av disse spørsmålene har et eget kapittel hvor han reflekterer og kommer med interessante eksempler. Likevel er jeg ikke sikker på at det er dette som skal til for å tenke langsiktig. Vi som vokste opp før smarttelefonen, har selvsagt en viss erfaring i langsiktig planlegging. Vi gjorde avtaler, studerte kart og til og med rutebok for Norge. Vi fikk en viss trening, som dagens unge går glipp av, men dypest sett så gjelder det å forstå mer av sammenhengen mellom vilje og tenkning. Å tenke langsiktig krever innsats, men også evne til å se for seg ulike situasjoner, altså fantasi. Et viktig spørsmål som ikke belyses i boken er hvordan vi i skole og det øvrige samfunnet kan stimulere utviklingen av slike evner.

Flere steder i boken henviser han til David Kortens målsetting om at det skal være «materieell tilstrekkelighet og

åndelig overflod til alle, i balanse med de regenerative systemene». Krznaric drøfter ikke begrepet åndelig overflod, men jeg tror noe av nøkkelen ligger her, det vil si at vi større grad må bli i stand til å forbinde oss med den ikke-materielle dimensjonen. Det vil blant annet innebære å fordype seg i tenkningens farer og muligheter.

Det forfatteren derimot går inn på er at vi trenger uavhengige råd og enkeltpersoner som kan stå opp mot politikerne og kjempe for de fremtidige generasjoners sak. Han gir også eksempler på slike tiltak.

Roman Krznaric
Hvordan tenke langsiktig i en kortsiktig verden
Res Publica 2021

Klær og miljø

✍ ARNE ØGAARD

I gjennomsnitt kjøper vi et sted mellom 20 og 50 klesplagg i året. Det store antallet klesbutikker vitner om stor interesse for fornyelse av garderoben, men våre kunnskaper om kvalitet og miljøvirkninger er svært lav.

Det er derfor gledelig at Ingunn Grimstad Klepp og Tone Skårdal har skrevet en bok som kan opplyse oss så langt som det er mulig på dette uoversiktlige området. De har kalt boken *Lettkledd*, men en mer opplysende tittel ville vært *Rett kledd?*.

”
Det finnes rundt 10 ulike merker som Svanemerket, som sier noe om miljøaspekter og produksjonsforhold. Dette er merker som blir grundig omtalt, og de fleste av dem var ukjent for meg.

Her får vi grundig innføring i miljøbelastningen ved produksjon av både kunstige og naturlige råstoffer. All klesproduksjon belaster miljøet, så det å begrense kjøpet av unødvendige klær er det viktigste vi kan gjøre. Men når vi først kjøper, bør vi vite mest mulig om konsekvensene. Etter miljøinformasjonsloven har vi rett på å få vite hvilke giftstoffer som kan finnes i et produkt, men i dag kan vi ikke regne med at hverken forhandler eller importør sitter inne med det fulle svaret.

Tidligere ble syntetiske fibre fremstilt i Europa og USA, men på grunn av den strenge miljølovgivningen ble produksjonen flyttet til Østen. Her lider både underbetalte arbeidere og det ytre miljøet av konsekvensene. Et tema i boken er grønnvasking. Det vil ofte si at man fremhever enkelte sider ved en produksjon for å skjule de mer uheldige sidene. Forfatterne er blant annet skeptiske til begrepet «cruelty free». De

er også kritiske til markedsføringen av bambusprodukter. Her dreier det seg stort sett om viskose, som vi like gjerne kunne fremstilt av norsk skogsvirke.

Det finnes rundt 10 ulike merker som Svanemerket, som sier noe om miljøaspekter og produksjonsforhold. Dette er merker som blir grundig omtalt, og de fleste av dem var ukjent for meg. For meg var det også nyttig å bli kjent med de ulike vevingsmetodenes betydning for kvaliteten, lite ante jeg om hva som skjulte seg bak navn som sateng og bevernylon. Lite kunnskap hadde jeg også om de ulike formene for «superwash» og vannavstøtende behandling. Et nyttig kapittel handler om hvordan du kan teste kleskvalitet i butikken, og for noen kan det være godt med råd om hvordan en kan kle seg ved ulike anledninger.

Dette bare for å antyde noe av innholdet i denne boken, som er skrevet av to forfattere som omtaler seg selv som skeptiske, men også nysgjerrige. Dette er en velskrevet bok som bør leses av alle som er opptatt av klær og miljø, og den kan fungere som en viktig oppslagsbok.

Ingunn Grimstad Klepp og Tone Skårdal Tobiasson
Lettkledd - velkledd med lite miljøbelastning
Solum Bokvennen 2020

Lettfixs – klær med ni liv

✍ JANNIKE ØSTERVOLD

Lettfixs er den tredje boken i en trilogi, som i tillegg består av *Lettstelt* og *Lettkledd*. Sammen gir de mye nyttig informasjon for den som ønsker å ha et bærekraftig klesforbruk.

Å velge bærekraftige materialer er viktig nok, men et minst like viktig aspekt av å ha et bærekraftig klesforbruk er det at plaggene kan bli brukt mange ganger og vare lenge. Livsløpsperspektiv og sirkulærøkonomi er begreper som blir brukt i mange andre sammenhenger der ting produseres, blir utslitt og ressursene resirkuleres. Vask har også mye å si for hvor mye klesforbruket belaster miljøet.

Plagg som brukes mye blir slitt, og det er gledelig å se at interessen for å reparere har blomstret opp, både internasjonalt og i Norge, hvor Eva Kittelsen driver Facebookgruppen *MyVisible-Mend*. Nettstedene myvisiblemend.no, relove.no og wornvalues.com anbefales som steder å hente inspirasjon, og det er også mange litteraturreferanser.

Boken har et eget kapittel om lappesaker – både uten nål og med nål og tråd, og et kapittel om reparasjon, som gir praktiske tips til deg som ikke er

ekspert fra før, men trenger litt hjelp til å komme i gang.

Litt mer avansert blir det i kapittelet om endring. Her vil jeg bare nevne et generelt tips, som kan være verdt å merke seg, hvis du står i butikken og skal velge mellom to størrelser og ingen av dem passer helt. Det er veldig mye lettere å sy inn enn ut, og det er lettere å legge opp enn å gjøre noe lengre. Så det er bedre å kjøpe et plagg som er litt for stort enn et som er litt for lite.

I kapittelet om omsøm er forfatterne litt skeptiske til redesignbølgen. Ja, det er mye som kan lages av gamle klær, men saksen har også ødelagt mange

tekstilskatter og fint håndarbeid. Rådet er å starte med noe som ikke er for ambisiøst – for eksempel kan en slitt allværsjakke bli et handlenett.

Tekstilindustrien har gjort det stadig vanskeligere å reparere klær. For eksempel har undertøy integrert strikk, som ikke kan skiftes når den blir slapp, mens vi «i gamle dager» kunne skifte strikken selv. En bærekraftig tekstilindustri må lage plagg slik at slitte deler kan skiftes ut. Hvis bedriftene selv tilbyr reparasjon av sine produkter, vil de lære hvordan de kan forbedre dem. Bergan nevnes som eksempel på dette.

Kapittelet om livsforlengelse gir gode råd om hvordan vi får tekstilene til å vare lenger, og i neste kapittel «Flere liv» handler det om lappetepper, filleryer og utnyttelse av rester av stoff og garn. Jeg falt særlig for *Barbrodunkene*, DIY tøydukker med stilige garderober, som du kan kjøpe mønster til på nettsiden barnigjen.no.

I tillegg til den resirkuleringen vi kan gjøre på egen hånd, skjer det også en utvikling i tekstilindustrien. Visjonen er at tekstilindustrien skal være fullt sirkulær innen 2050.

Jeg er imponert over all kunnskapen som ligger bak denne utgivelsen. Boken har inspirert meg til å gjøre en reparasjonsinnsats for å forlenge livet til noen gamle yndlingsplagg, og jeg er sikker på at den også kan inspirere andre. 🍋

Ingun Grimstad Klepp og Tone Skårdal Tobiasson
Lettfixs, klær med ni liv
Solum bokvennen 2021

Bærekraftige klær

✍ ARNE ØGAARD

Bærekraft beskyldes for å være et upresist begrep. Det kan være riktig, men for meg er det mest et bilde på det vi trenger for å komme oss framover, slik at vi ikke synker ned i elendighet og katastrofer. I dette bildet dreier det seg ikke bare om klima, men også om arter, naturmangfold og materielle ressurser. For meg inneholder bildet også sosial rettferdighet.

Vi ligger dårlig an, FNs klimapanel kom nylig med en advarende rapport, og her i Norge hadde gjennomsnittsnordmannen brukt opp sin årlige kvote av jordas ressurser allerede i april. Vi lever i et samfunn som er basert på overforbruk, og det trengs derfor viktige grep på mange plan for å komme inn på en mer bærekraftig kurs.

Selv om dette skrives i valgkampinnspurten, er det lite som tyder på at politikerne har tatt inn over seg alvor. Det skjer faktisk mer i næringslivet hvor mange gjør en stor innsats både når det gjelder energisparing og resirkulering av råstoffer.

I dette nummeret av Pengevirke har vi valgt å belyse noen av de mange tiltakene innen klesbransjen. Produksjon og handel av klær krever energi, råstoffer og er også forurensende. Det viktigste vi kan gjøre er å kjøpe færre klær, bruke dem lenger og gjerne kjøpe brukt. Det dukker stadig opp nye tilbud om kjøp og leie av pent brukte klær. Dette dreier seg for det meste om barneklær og kvinneklær. Menn har ofte en enklere garderobe, som varer lenge. En finbukse kan bli til hverdagsbukse, som igjen blir arbeidsbukse før den ender sine dager som malebukse eller fille.

Men vi trenger også nye klær, og da er det viktig at vi som forbrukere støtter opp om de mange små produsentene som prioriterer ulike sider av bærekraft. Produsenter og forhandlere som selger

klær som er ment for å vare. De kan koste en del mer, men totalt sett er de ofte billige.

I dag tjener de store kjedene og merkeieierne mye penger. Det samme gjør de som eier fabrikkene, mens de som utfører selve produksjonen ofte må klare seg med mindre enn det som trengs for et verdig liv. Et spørsmål er om vi svikter disse siste hvis vi slutter å kjøpe i de store kjedebutikkene.

Ulike produsenter har valgt å løse dette på ulike måter. En har lagt sin fabrikk i Kina, en annen samarbeider med en indisk fabrikk om å forbedre de ansattes lønns og arbeidsforhold. Noen har valgt å legge produksjonen til europeiske land som Portugal og de baltiske landene, hvor lønningene er lavere enn i Norge, men hvor det også er stort behov for arbeidsplasser, og hvor det er lettere å kontrollere at de ansatte har rimelig gode lønns- og arbeidsforhold.

Men hva med de underbetalte syerskene i Bangladesh? Vi kan ikke glemme dem, men spørsmålet er om vi kan finne nye måter å støtte dem på mer direkte enn ved å gi dem en liten brøkdel av den prisen vi betaler for et plagg. Dette er ikke noe enkelt spørsmål fordi de lever i land preget av korrupsjon og maktarroganse. Et hovedmål må være å styrke landenes interne økonomi slik at innbyggerne i større grad kan leve av å dekke hverandres behov. Dette krever igjen en mer rettferdig verdensøkonomi, som respekterer at enkeltland styrker sin interne økonomi. Dette er store og utfordrende oppgaver, som ikke kan løses i denne lille kommentaren, men det er viktig at vi ikke glemmer kvinnene i Bangladesh og alle de andre som sliter med å fremstille billige klær for verdensmarkedet.

Etableringslån til nye økobønder

Etableringsfasen som ny, ung gårdbruker kan by på økonomiske utfordringer. Cultura Bank tilbyr etableringslån på gunstige vilkår, med renterabatt og avdragsfritak i oppstartsfasen.

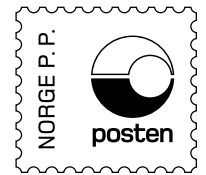
Etableringslån er for deg som er **under 45 år**, og som er i ferd med å etablere deg som gårdbruker på konsesjonspliktig eiendom (førstegangskjøp, eller generasjonsskifte).

Cultura Bank kan også tilby ordinære landbrukslån (nedbetalingslån) og rammelån til økologiske og biodynamiske bønder.

Se www.cultura.no/landbruk for mer informasjon!

RETURADRESSE
Cultura Bank
Postboks 6800 St. Olavs plass
NO-0130 Oslo

Bli boliglånskunde i Cultura Bank!

Cultura Bank vokser og kan ta imot flere boliglånskunder.

Selv om Cultura Banks primære formål er å finansiere bedrifter og organisasjoner som arbeider med samfunnsnyttige og miljøvennlige prosjekter, er boliglånene en viktig pilar for bankens økonomi og stabilitet.

Vi finansierer alle typer boliger og gir renterabatt for miljøvennlige boliger.

Ta kontakt med oss hvis du skal kjøpe bolig eller er interessert i å flytte over boliglånet ditt fra annen bank.

www.cultura.no/lan

